

Att möta kriser i skolan

En kvalitativ studie i skolans beredskap att hantera krissituationer.

Kaj Sjöberg

Avhandling för magisterexamen

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi, Vasa

Vasa, 2019

Abstrakt

Författare	Årtal
Sjöberg, Kaj	2019
Arbetets titel	
Att möta kriser i skolan En kvalitativ studie i skolans beredskap att hantera krissituationer.	
Opublicerad pro gradu- avhandling i pedagogik för pedagogie magisterexamen	
Vasa: Åbo Akademi. fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier. Allmän pedagogik	
Sidantal (69)	
Referat	
<p>Det övergripande syftet med studien är att behandla krishantering i skolan, att redogöra för nyblivna lärares uppfattning av den egna beredskapen att möta kriser i skolan samt rektorers uppfattning av den egna skolans krishantering.</p> <p>Följande forskningsfrågor ligger som grund för denna studie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Hur uppfattar nyblivna lärare den egna beredskapen att möta krissituationer i skolan? 2. Hur uppfattar nyblivna lärare skolans beredskap att möta krissituationer? 3. Hur uppfattar rektorn skolans beredskap att möta krissituationer? <p>Metoden för studien är kvalitativ med narrativ forskningsansats, eftersom jag valt att skildra respondenternas upplevelser i form av deras egna berättelser. Jag valde att intervjua tre nyblivna klasslärare och två rektorer.</p> <p>Undersökningen visar att flera av de nyblivna lärarna och rektorerna uppfattar skolans kompetens inom kris och krishantering som bristfällig, samtliga lärare och rektorer anser dock att deras skola skulle klara av att hantera en krissituation på ett bra sätt. Generellt så uppfattar respondenterna i undersökningen den egna beredskapen att möta kriser i skolan är god.</p> <p>Undersökningen visar också att samtliga respondenter anser att skolans krisplan är central när det gäller skolans beredskap att möta kriser i skolan. Krisplanen anses fungera som stöttepelare i svåra situationer.</p>	
Sökord / indexord enl. Tesaurus <i>Kris, krishantering i skolan, beredskapsplan, kriisinhallinta, kriisisuunnitelma.</i>	

Innehållsförteckning

1 Inledning och bakgrund	1
1.1 Syfte och forskningsfrågor	2
1.2 Val av forskningsmetod	2
1.3 Avhandlingens upplägg	3
2 Teori om kriser	5
2.1 Begreppsdefinitioner	5
2.2 Krisfaser	7
2.2.1 Chockfasen	7
2.2.2 Reaktionsfasen	8
2.2.3 Bearbetningsfasen	9
2.2.4 Nyorienteringsfasen	9
2.3 Sorgeprocessen efter en kris	10
2.4 Kriser i skolan	14
2.5 Extrema kriser i den finländska skolvärlden	20
2.6 Krisplanen	22
2.7 Krisgruppen	25
2.8 Klasslärares och rektorers beredskap	26
3 Metod	28
3.1 Narrativ forskning	28
3.2 Intervju som metod	30
3.3 Val av respondenter	31
3.4 Genomförande och analys	32
3.5 Validitet och reliabilitet	32
3.6 Etiska ställningstaganden	34
4 Resultat	35
4.1 Camillas berättelse (lärare)	35
4.2 Michaelas berättelse (lärare)	38
4.3 Johans berättelse (lärare)	40
4.4 Tomas berättelse (rektor)	43
4.5 Linas berättelse (rektor)	46
5 Sammanfattande diskussion	50
5.1 Resultatdiskussion	50
5.2 Metoddiskussion	55

5.3 Slutsatser	57
5.4 Förslag till fortsatt forskning	58
Litteraturförteckning	60
Bilaga 1	67
Intervjuguide	67
Bilaga 2	68
E-mail till respondenterna	68

1 Inledning och bakgrund

I detta inledande kapitel redovisas forskningens bakgrund, även syfte och forskningsfrågorna presenteras. Vidare presenteras val av forskningsmetod. Avslutningsvis redogörs avhandlingens fortsatta upplägg.

Kriser är en naturlig del i en människas liv. Alla upplever någon gång kriser under sitt liv som är utmanande och svåra att bearbeta. Till en människas liv hör både glädje, sorg, medgångar och motgångar. För att människor ska må bra behövs det en balans mellan dessa. Sandberg (2001, s. 9) menar att vi behöver möta en viss mängd av besvikelse och motgångar för att människan ska kunna möta svårigheter och problem senare i livet.

I en skola kan många kriser uppstå. Till exempel kan grovt våld, plötsligt dödsfall eller en allvarlig olycka ske. Skolans personal står då inför en situation där han eller hon måste lägga sina personliga känslor åt sidan för att kunna informera, stödja och bearbeta elevernas reaktioner och känslor. En omedelbar handling krävs av personalen. (Holmsten & Silén, 2003, s. 31.)

Att arbeta som lärare eller rektor innebär daglig kontakt med barn. Därför är det viktigt att vuxna som arbetar med barn förmedlar framtidstro och glädje åt barnen. (Nylund, 2004, s. 2.)

Många som upplever en krissituation behöver någon form av stöd. Oftast räcker det med familjens och vännernas stöd för att hjälpa en människa i kris. Men ibland måste samhället hjälpa till och bidra med stöd genom olika organisationer. I Finland är Mannerheims barnskyddsförbund (MLL), Föreningen för Mental Hälsa i Finland och Finlands Röda Kors ledande inom området. (Holmsten & Silén, 2003, s. 30.)

År 2007 och 2008 skedde två skolskjutningar i Finland. Den första skolskjutningen inträffade i Jokela och den andra i Kauhajoki. Dessa har tillsammans bidragit till en förändrad hotbild inom utbildningsväsendet i Finland. Via massmedia kommer vi

nästan dagligen i kontakt med katastrofer och kriser. Därför fokuserar denna studie på att få kunskap om skolors krisberedskap och krishantering.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna studie är att behandla krishantering i skolan, att redogöra för nyutbildade lärares uppfattning av den egna beredskapen att möta kriser i skolan samt rektorers uppfattning av den egna skolans krishantering. Med nyutbildade lärare avses lärare som har tämligen kort arbetserfarenhet, lärare som har jobbat mindre än fem år.

Rektorer och lärare har olika arbetsuppgifter och roller inom skolan. Rektorn är den som har huvudansvaret för skolan och är även den person som i sista hand har det juridiska ansvaret för lärare och elever. Det är också rektorn som ska tillsätta krisgrupper vid behov. Läraren är den person som möter eleverna ansikte mot ansikte vid krissituationer och för informationen vidare åt eleverna. För att få detta att fungera på bästa sätt så krävs det ett bra samarbete lärare och rektorer emellan. (Holmsten & Silén 2003, s. 6.)

Följande forskningsfrågor ligger som grund för denna studie:

1. Hur uppfattar nyblivna lärare den egna beredskapen att möta krissituationer i skolan?
2. Hur uppfattar nyblivna lärare skolans beredskap att möta krissituationer?
3. Hur uppfattar rektorn skolans beredskap att möta krissituationer?

1.2 Val av forskningsmetod

I denna studie där syftet är att undersöka nyblivna lärares och rektorers krisberedskap och krishantering som kan uppstå i skolan har jag valt att använda en kvalitativ metod med narratologisk forskningsansats. Det insamlade materialet utgörs av berättelser som uppkommit genom intervjuer med respondenterna. Forskningsmaterialet är alltså av narrativ natur. Narrativ forskningsmetod är en bra forskningsmetod då forskaren vill undersöka människors erfarenheter och upplevelser (Granskär & Höglund-Nielsen, 2012, s. 221).

Som datainsamlingsmetod har intervjuer använts. Styrkan i att använda kvalitativa intervjuer ligger enligt Holme och Solvang (1991, s. 99) i att kvalitativa intervjuer påminner om ett vardagligt samtal. Viktigt i kvalitativa intervjuer är att forskningsfrågorna ligger i centrum. Det är forskarens uppgift att försäkra sig om att studien är reliabel och håller sig till syftet. Därav bygger intervjun på ett samtal av vardaglig struktur med ett bestämt syfte.

Vid val av metod valdes noggrannare en halvstrukturerad intervju. Vid en halvstrukturerad intervju finns möjlighet för forskaren att ställa följdfrågor. Detta gör att respondentens upplevelser tydligare framkommer i intervjun. Inför intervjuerna i denna studie gjordes en intervjumanual. Där har frågor konstruerats på förhand i kombination med studiens forskningsfrågor.

Efter intervjuerna analyserades och transkriberades materialet. Samtliga respondenter fick information om att deras intervju kommer att behandlas konfidentiellt och att deras intervjuer kommer förstöras efter att studien har avslutats.

1.3 Avhandlingens upplägg

Denna avhandling består av fem olika kapitel.

I det första kapitlet behandlades studiens bakgrund, syfte och forskningsfrågor. Avslutningsvis presenterades kort valet av forskningsmetod.

Kapitel två inleds med en beskrivning av begrepp som denna avhandling behandlar. Vidare kommer avhandlingen att ta upp olika kriser, krisfaser och även begreppet sorg med barn i fokus. Vidare kommer teorin att behandla olika typer av kriser som berör skolan. Ytterligare kommer avhandlingen att beskriva skolskjutningarna i Finland 2007 och 2008 och även åtgärder efter skolskjutningarna. Senare tar avhandlingen upp krisplanen och krisgruppen i skolan där skolans roll vid en krissituation vidare diskuteras. Avslutningsvis tar jag upp klasslärarens och rektorns beredskap i krissituationer.

Kapitel tre är metodkapitlet. Där behandlas narrativ forskning och definition av begreppet. Vidare behandlas den forskningsmetod som valts för avhandlingen. Fortsättningsvis presenteras studiens urval av respondenter. Slutligen beskrivs studiens genomförande, analys, validitet, reliabilitet och etiska ställningstaganden.

I kapitel fyra presenteras undersökningens resultat genom narrativa berättelser. Där framställs respondenternas berättelser om krishantering och krisberedskapen i skolorna de jobbar på. Samtliga respondenter har individuella berättelser men alla utgår från intervjumanualen (bilaga 1). De tre första berättelserna är av lärarna Camilla, Michaela och Johan. Resultatredovisningen avslutas med rektorerna Tomas och Linas berättelser.

I kapitel fem diskuteras studiens resultat i relation till tidigare forskning. Respondenternas utsagor jämförs noggrannare och likheterna och olikheterna urskiljs. Vidare diskuteras valet av metod och slutsatser av avhandlingen framställs. Avslutningsvis ges förslag till fortsatt forskning.

2 Teori om kriser

Kapitel två kommer att diskutera kriser och redogöra för begreppen kris och traumatisk kris. Även krisens olika faser kommer att behandlas. Dessutom behandlar kapitlet sorg, barn som sörjer samt skillnader mellan pojkars och flickors sorgereaktioner. Vidare kommer aktuella kriser som kan uppstå i skolan att diskuteras. Även extrema kriser som har hänt i Finland som skolskjutningarna 2007 och 2008 kommer att nämnas, samt åtgärder efter dessa. Kapitlet tar vidare upp krisplanen, krisgruppen och avslutningsvis klasslärarna och rektorers beredskap av krissituationer.

2.1 Begreppsdefinitioner

Ordet kris kommer från grekiskans *krisis* och innebär en plötslig förändring eller ödesdiger rubbning. Enligt Cullberg (2003) har begreppet att göra med ett psykologiskt reaktionsmönster inför akuta inre och yttre svårigheter och problem. (Cullberg, 2003, s. 15.)

Enligt Dyregrov (1997, s. 9) betyder begreppen kris, katastrof och trauma plötsliga förändringar, dramatiska händelser och psykiska påfrestningar. Han hävdar att kris är det minst starka av dessa begrepp eftersom kriser utvecklas gradvis.

Andersson och Ingemarsson (1994, s. 14) hävdar att en krissituation är en yttre händelse där vi upplever att våra liv, vår trygghet, vår sociala identitet och våra livsmål är hotade. Andersson och Ingemarsson menar också att vid en krissituation i skola har skolan inte längre möjlighet att utföra normal verksamhet på grund av skolans bristfälliga resurser.

Egidius (2006) definierar en kris som ”uppgivenhet i en svår livssituation som kan ge upphov till psykiska kristillstånd” (Egidius, 2006, s. 189). Enligt Fahrman (2007, s. 9) är kris något som inte enbart är kopplat till något negativt utan kan även vara en förändring till det bättre. Människans förmåga att hantera kriser beror på hurdan förmåga människan har att hitta lösningar. Ju säkrare och tryggare en människa är desto bättre är möjligheterna att klara av en krissituation.

Enligt Nationalencyklopedin (2005) definieras orden chock, katastrof och sorg på följande sätt:

Chock: En chock innebär att man reagerar strakt på skakande händelser eller en dramatisk nyhet. Den som drabbas av en chock kan bli avskärmd från verkligheten under en kort tid.

Katastrof: Är en stor olycka som också medför materiell förstörelse. Katastrof kan till exempel vara en olycka där många skadas eller omkommer. Det är något som rör många människor. Katastrof kan också vara en olycka där endast en människa är inblandad. En så kallad personlig katastrof.

Sorg: Reaktion på en förlust. T.ex. sorg efter en avliden. (Abrahamson, Jacobson, 2005. s. 9.)

En traumatisk kris innebär enligt Hammarlund (2002, s. 87) en reaktion på en oväntad yttre händelse. Denna händelse kan i sin tur leda till att individen upplever sin identitet, existens eller sina livsmål som hotade. Vidare hävdar Hammarlund (2002, s. 91) att en traumatisk händelse också kan innebära våld, tvång, skandal eller kränkning. Den här typen av traumatisk kris kallar han för narcissistisk kris, den berör tabubelagda föreställningar och kan medföra att individens självbild förändras.

Traumatisk kris kan enligt Nationalencyklopedin (Cullberg, 2007) delas upp i traumatiska kriser utvecklingskriser eller livskriser. Den traumatiska krisen inträffar plötsligt och oväntat. Det kan vara då en nära anhörig dör, eller en plötslig olycka sker. Därmed hotas existensen, identiteten och tryggheten i våra liv. (Cullberg, 2003, s. 19, 120.)

Cullberg (1993) menar dessutom att den traumatiska krisen kan utlösas genom tre olika händelser. Dessa händelser är katastrof, kränkning och förlust. En människa behöver inte uppleva en katastrof för att en krisupplevelse ska uppstå. Det räcker med att människan bevittnar en katastrof för att krisupplevelser ska uppkomma. (Dyregrov, 1997, s. 10.)

Enligt Egidius (2002, s. 192, 258) är en traumatisk kris ett tillstånd hos en person som beror på uppskakande händelser. Detta tillstånd kan enligt honom innebära muskelspänning, ljudkänslighet, trötthet, yrsel, ångest, huvudvärk eller depression.

Detta tillstånd kallas enligt honom för posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) och är vanligt vid olycksfall, katastrofer eller krigshändelser.

Begreppet *trauma* beskrivs enligt Dyregrov (1997, s. 9) som omfattande psykiska påfrestningar till följd av en traumatisk upplevelse. Ett psykiskt trauma uppstår ofta oväntat och okontrollerat. En traumatisk händelse kan tolkas olika beroende på individens egna uppfattningar och erfarenheter. Ett barn kan därför tolka en traumatisk händelse på olika sätt beroende på hur händelsen i sig tolkas. Det betyder att barnet inte nödvändigtvis utvecklar långvariga traumatiska problem vid en krissituation. Ifall omgivningen erbjuder tillräckligt med psykologiska resurser kan därför många barn klara sig bra trots upplevelsen av en traumatisk händelse. (Dyregrov, 1997, s. 10.)

2.2 Krisfaser

Enligt Cullberg (1993, s. 35) delas krisers förlopp in i fyra faser: *chockfasen*, *reaktionsfasen*, *bearbetningsfasen* och *nyorienteringsfasen*. Cullberg är professor i psykiatri och har lång erfarenhet inom kliniskt och vetenskapligt arbete. Han menar att dessa fyra faser innehåller stora likheter och att de tillsammans utgör en fungerande indelning ur en pedagogisk och praktiskterapeutisk synvinkel. Han menar också att faserna inte är klart åtskilda ifrån varandra då någon av dem ibland helt kan saknas eller utvecklas inom en annan fas.

2.2.1 Chockfasen

Den första fasen är *chockfasen*. Denna fas kan vara från ett dygn till en vecka. Personer som befinner sig i denna fas är omedvetna om att han eller hon befinner sig i en chock och vet därför inte heller hur han eller hon skall reagera. I denna fas kan små saker bli förstörade och fokus kan snedvridas. Detta för att förminska det fruktansvärda som skett. Chocken kan leda till ett skenbart lugn men kan även leda till ett dramatiskt uttryck. Det är omöjligt att starta ett fungerande samtal när det chockade barnet använder alla sina psykiska försvarsmekanismer för att avleda uppmärksamheten från den verklighet hon eller han inte vill ha kontakt med. I detta skede är det viktigt för närstående personer att visa sin yttre omsorg för barnet. Ytterligare kan symptom som

illamående, yrsel och hjärtklappningar uppstå. I vissa fall kan även försvarsmekanismer så som förnekelse eller bortträngning uppstå. (Birkehorn, 1998, s. 12–13.)

En del människor kan reagera mycket starkt under chockfasen. Vissa kan drabbas av panik och springer omkring och skriker, medan andra kan bli paralyserade och blir därmed tysta och orörliga, men dessa reaktioner är ganska ovanliga. De flesta reagerar dock mer balanserat. (Sandberg, 2001, s. 26.)

Det är ofta svårt att kommunicera med en person som är i chock. Att möta människor i chockfasen kräver därför stor respekt och kunskap om de naturliga faserna i ett krisförlopp. (Andersson & Ingemarsson, 1994, s. 54)

2.2.2 Reaktionsfasen

Chockfasen övergår till *reaktionsfasen*. Chockfasen och reaktionsfasen är de akuta faserna. I reaktionsfasen kan känslor som individen hållit tillbaka framkomma. Detta sker då chocken är över, dock kan reaktionsfasen vara i ungefär sex veckor. Frågor som varför och varför just jag, upprepar sig ofta under denna fas. Cullberg (1993, s. 36) menar att symptom som denna fas medför oftast är fysiska eller psykiska reaktioner, exempelvis att använda rusmedel för att fly undan verkligheten. Vissa barn kan reagera med lättskrämdhet och kan därför utveckla en hög beredskap till att upptäcka fara. Även riskfria situationer kan barnet tolka som skrämmande. Till exempel kan barnet bli skrämmd av starka ljud eller förändringar i miljöer barnet vanligtvis vistas i. Ängest och depressiv förtvivlan kan även uppkomma. Därför är det viktigt att låta individen som drabbats av en kris berätta om och redogöra för sina livshändelser. (POSOM¹, 2012.)

Under denna fas uppstår många känslor och tankar. Tankarna är ofta ologiska och man kan få känslor av sorg, ångest, skuld eller rädsla. Tankarna och känslorna går oftast inte att styra. Det kan då hända att personen upplever att han eller hon börjar bli tokig.

---

¹ POSOM = Psykiskt och socialt omhändertagande. I huvudsak arbetar POSOM med krishantering för organisationer och företag och har ett omfattande nätverk i Sverige. POSOMs insatspersonal består av ett nätverk med vårdpersonal, präster, psykoterapeuter, psykologer och kristraumatologer.

Sådana känslor hör till bearbetningen och har oftast en undermedveten betydelse. (Saari, 2000, s. 59–60.)

2.2.3 Bearbetningsfasen

Efter reaktionsfasen känner man inte längre av samma akuta kris som innan. Då inleds sedan en *bearbetningsfas*, även kallad *reparationsfasen*. Till skillnad från chock och reaktionsfasen, som är snabba processer, är bearbetningsfasen långsam. Denna fas varar upp till ett år efter krishändelsen. Här börjar barnet tänka framåt och på vad som hänt och börjar därmed acceptera situationen mer och mer. Barnet känner därför inte lika stor ångest som innan. Barnet känner även en inre frihet och den traumatiska händelsen trängs inte längre bort utan barnet får ett perspektiv på det hela. (Cullberg, 1993, s. 36.)

Saari (2000, s. 60–65) poängterar att det är viktigt för personer som befinner sig i denna fas att så fort som möjligt återvända till arbetet och vardagen fast personen inte är fullt kapabel till att utföra samma sysslor som tidigare. Genom att återgå till vardagslivet får personen tankarna på annat håll. Arbetet gör att den drabbade känner att livet fortsätter och att ett stöd fås av arbetskamraterna. Ifall personen i fråga ej har påbörjat bearbetningsfasen kan detta ses som ett tecken på att individen behöver sakkunig hjälp med bearbetningen (POSOM, 2012).

2.2.4 Nyorienteringsfasen

Nyorienteringsfasen är den sista av krisfaserna. Egentligen är nyorienteringsfasen ingen fas eftersom den saknar slut. Händelsen finns kvar som ett minne, ett ärr, men den tar inte energi och plågar inte personen med mardrömmar eller stör koncentrationen. Krisen kan vara utvecklande, det betyder dock inte att den drabbade blir lyckligare, men han eller hon kan få en förståelse för andra människors svårigheter. Nyorienteringsfasen innebär således att individen ser positivitet i livet efter en lång tid av sorg. Detta leder förhoppningsvis till en ökad självkänsla hos individen (POSOM, 2012). Det mest utmanande har lämnats bakom och livet kan fortsätta. Individen är

nu starkare och bättre rustad för framtida motgångar. (Hammarlund, 2001, s. 98 ; Saari, 2000, s. 68.)

2.3 Sorgeprocessen efter en kris

Eftersom döden är en del av livet och något alla kommer i kontakt med förr eller senare så kommer jag att ta upp kriser som uppstått på grund av dödsfall. Jag kommer vidare att beskriva sorg och sorgprocesser samt granska begreppet sorg i relation till kriser. I frågan om förlust av någon eller något levande är dödsfall den mest definitiva förlusten här på jorden. Sorg är ingenting som alla människor känner på samma sätt utan det är en individuell känsla. Det finns inget rätt eller fel sätt att uttrycka sin sorg på. Att uppleva förlust är en av de känslor som känns tyngst. Förlusten är en känsla som måste uthärdas och ingen känsla som man kan se ett direkt slut på. (Sjöberg-Ehn, 2015, s. 4.)

Sorg förknippas vanligtvis med förlusten av en person. Sjöberg-Ehn (2015, s. 5) skriver att förlusten kan vara påtaglig, synlig, vag eller osynlig, både för den sörjande och för andra människor i omgivningen. En förlust kan innebära att förlora en kroppsfunction, en kroppsdel, sitt arbete, husdjur, skilsmässa, eller vara med om ett missfall. Förhoppningar om framtiden kan upplevas som en förlust. Förlusten i sig har ingen betydelse, det är om förlusten upplevs som betydande av den drabbade som den följs av sorg. En sorgprocess kan alltså uppstå efter varje väsentlig förlust, oberoende av vad den består av.

Ekselius m.fl. (1990) skriver i sin bok att när man plötsligt förlorar en anhörig leder det normalt till en psykisk kris. De menar att sorg därför ses som en renodlad form av psykisk kris. Ekselius m.fl. (1990, s. 16) skriver om Erich Lindemann som genomförde en studie av krisreaktioner i samband med katastrofer. Lindemann var den förste som utförligt beskrev sorgen som en psykisk kris.

Lindemann kom fram till att sorg alltid för med sig fem särdrag (Ekselius m.fl. 1990, s. 19.):

1. Kroppsliga obehag
2. Intensiv upptagenhet av minnet av den döde

3. Skuld känslor
4. Fientliga reaktioner och
5. Förlust av tidigare umgängesvanor.

Sorgeprocessen har inte en start och ett definitivt slut, speciellt inte om dödsfallet sker plötsligt. Sorgen kan vara kaotisk och lidelsefull till en början, men den kan också vara återkommande, speciellt vid högtider och årsdagar (Sjöberg-Ehn, 2015, s. 2). Om man inte sörjer en förlust så skjuts den framåt och man blir inte längre medveten om den. En obearbetad sorg kan visa sig som plötslig och oförklarlig. Man kan få starka ångestattacker, tvångshandlingar, känna yrsel eller rastlöshet. Man kan också få sömnsvårigheter eller andra fysiska eller psykiska besvär eller sjukdomar. (Sjöberg-Ehn, 2015, s. 10.)

Sjöberg-Ehn (2015, s. 11) skriver i sin studie att sörjandet kan redogöras utifrån fyra grundläggande uppgifter. Hon hävdar att det är av stor betydelse att den sörjande slutför dessa uppgifter innan sörjandet helt kan avslutas. Sorgearbetet som inte slutförs kan inverka skadligt på framtida utveckling. Hon hävdar att sorgearbetet inte alltid behöver följa en viss ordning.

Den första sorgearbetet är acceptansen av en förlust. När det gäller dödsfall behöver den sörjande inse att personen är död och inte kommer att återvända samt att ett återseende i detta liv inte är möjligt. En del människor har svårt att godkänna förlustens verklighet och fastnar på detta vis vid den första sorgearbetet. (Sjöberg-Ehn, 2015, s. 10.)

Efter en förlust av en människa kan man känna en fysisk, emotionell och psykisk smärta. För den sörjande är det viktigt att genomgå smärtan för att sorgearbetet skall slutföras. Om den sörjande inte går igenom smärtan så kan den ge uttryck i en fysisk symptom eller i ett avvikande beteende. Vissa människor undviker smärtan som finns inom dem och undviker på det viset smärtsamma tankar. (Sjöberg-Ehn, 2015 s. 10.)

Det finns tre typer av anpassningar man bör göra ifall man förlorat en vän eller upplevt en annan förlust: yttre anpassning, inre anpassning och andlig anpassning.

- Yttre anpassning: anpassning av den nya omgivningen. Hur denna anpassning tar sig i uttryck beror på den efterlevandes relation till den döde, och vilka

roller han eller hon hade. Ofta tar den efterlevande på sig uppgifter som vännen brukade göra.

- Inre anpassning: den sörjande behöver anpassa sig till hur han eller hon ser på sig själv efter en förlust. Den sörjande bör fundera på hur han eller hon är annorlunda efter förlusten och hur han eller hon kan fortsätta leva sitt liv.
- Andlig anpassning: finna mening med förlusten och de förändringar som den medför. (Sjöberg-Ehn. 2015, s. 11.)

Den fjärde och sista uppgiften är att behålla och komma ihåg den döde men ändå kunna gå vidare i livet. Den sörjande ska inte ge upp sin relation till den avlidne, utan hitta en plats på ett känslomässigt plan. (Sjöberg-Ehn. 2015, s. 11.)

Det finns ingen påvisad skillnad i hur mycket barn och unga drabbas av förluster jämfört med vuxna. Sorgprocessen är den samma oavsett ålder. Skillnaden uppstår i bearbetningsprocessen eftersom barn processerar sorgen på andra sätt än vuxna. Barn bearbetar förlusten utgående från ålder och dess förståelseram. Den vuxne har därför en viktig uppgift att hjälpa barnet i processen. Detta kunde göras genom lek eller teckningar eftersom det underlättar barnets förmåga att uttrycka känslor. Viktiga kännetecken i barns sorgprocess är känslor av irritation och vrede, dessa begrepp förknippas oftast med känslor av sorg. (Johansson, 2007, s. 9.)

Barn kan bearbeta sin sorg genom bland annat lek vilket är helt normalt. Eftersom barn sörjer lite åt gången kan de vuxna uppleva att barnet inte sörjer alls. Det är viktigt i sådant läge att inte pressa barnet och ställa krav på att det skall sörja. Barn sörjer oftast i ensamhet för att skona de vuxna från mera sorg. (Johansson, 2007, s. 10.)

I och med att barnen blir äldre får de ett allt mer liknande mönster i sina sorgereaktioner som vuxna. Då barnet kan definieras som tonåring kan man tala om sorg på samma sätt som man gör med en vuxen (Farm, 2012, s. 9).

Vuxna kan ha svårt att inse barns behov av att förstå svåra och sorgliga händelser. Anledningen till det är att vuxna tycker att det är hemskt att barn utsätts för lidande, därför stänger de av. När detta sker, blockeras också förmågan att lyssna in barns behov. De vuxna bör visa öppenhet och empati samt inkludera barnen i det som

händer. Barns reaktioner och förståelse i fråga om sorg ska inte underskattas. Barn behöver få vara delaktiga också i allvarliga saker, de ska inte lämnas i en känsla av utanförskap. (Nylund, 2004, s. 29.)

Barn lämnas ofta utanför när sjukdom eller död drabbar familjen, detta för att skona barnen. Men effekten blir oftast motsatt och barnen kan få känslan av utanförskap och att de inte får vara delaktiga i så allvarliga saker. (Falk & Lönnroth, 1999, s. 25.)

Barn kan reagera på mycket olika sätt inför kriser och dödsfall hävdar Dyregrov och Raundalen (1995, s. 15–16). De vanligaste reaktionerna som direkt efter händelsen uppkommer är:

- Chock
- Protest och ångest
- Paralyserad och apatisk

En ständig hög psykisk beredskap är resultat av oro och barnet kan tycka att alldeles vanliga situationer känns farliga. Vid ett dödsfall eller en separation eller liknande händelser kan barnet känna att tryggheten i tillvaron försvinner. Barnet kan bli klängig och krävande mot föräldern och vägra gå till förskolan eller skolan. Ifall barnet svimmar, har huvudvärk, muskelvärk, ryggont eller andra former av psykosomatiska reaktioner kan det ses som ett tecken på att barnet har reagerat starkt psykiskt på dödsfallet eller separationen. (Ellneby, 1999, s. 76.)

Det är viktigt att vara medveten om och uppmärksamma skillnader mellan flickor och pojkars olika sorgereaktioner. Enligt Ellneby (1999, s. 77) och Dyregrov och Raundalen (1995, s. 19) uttrycker pojkar och flickor sorg på olika sätt. Flickor har lättare än pojkar att sätta ord på sina känslor. Pojkarna måste ofta uppmanas till konkreta aktiviteter och ritualer, medan flickor lättare kan ge uttryck för sina känslor och anförtro sig åt vänner. Pojkars reaktioner kan yttra sig i stark vrede och aggressionsutbrott. Ellneby (1999, s. 77) skriver att det bästa sättet att bearbeta sorgen är att tala om den, men också aktiviteter som lekar kan hjälpa barnet.

Enligt Dyregrov (2008, s. 61–63) drabbas flickor hårdare än pojkar när det kommer till att visa sorg. Pojkar kan ha svårt att sätta ord på sorgen. Skillnaden mellan pojkars

och flickors olika sätt att sörja kan bero på olika lek, uppfostran och social inlärning. Flickorna leker oftast i par och använder oftare sina emotionella sidor. Pojkar leker mera i gäng där de inte visar känslor på samma sätt. Flickor har alltså lättare att visa känslor genom att gråta, leka, skriva eller prata om det hemska som har hänt medan pojkar uttrycker sina reaktioner genom beteendestörningar. Flickor och pojkar visar också skillnader i sorg när det kommer till stöd från den nära omgivningen. Flickor har oftast en nära vän att anförtro sig åt, något pojkar inte lika ofta har. Flickor pratar också oftare om det hemska som har skett och bearbetar därför oftare sina känslor och reaktioner genom samtal.

2.4 Kriser i skolan

I skolan är det inte frågan om det kommer att ske en kris utan frågan är när den sker. Katastrofer och kriser påverkar skolan och ställer den inför oväntade situationer som förväntas lösas på ett professionellt sätt.

Vid en allvarlig händelse i skolan ställs personalen inför en situation som snabbt måste hanteras. En tragisk händelse väcker många tankar och känslor hos eleverna i skolan. Därför bör skolan fungera som en trygg och öppen plats där barnet får öppna sig och tala ut om den tragiska händelse som skett. Detta sker i praktiken genom att rektorn tillsammans med skolans krisgrupper och andra ansvarspersoner ser till att svåra känslor som ångest, skuld och skam diskuteras i skolan. (Holmsten & Silén, 2003, s. 43.)

I krissituationer måste läraren känna sig trygg i sin egen roll för att skapa trygghet hos eleverna. Detta kräver att skolan aktivt måste utarbeta en krisplan och utse en krisgrupp, samt informera all personal om deras uppgifter i en eventuell krissituation. (Holmsten & Silén 2003, s. 6.)

Vid en krissituation berörs alla i skolan. Det vill säga både elever och personal. En sådan krissituation kan ske både i och utanför skolan. Vid planering av en krisplan är det viktigt att tänka på att en kris kan innebära många saker och att planen därför ska innehålla många typer av krissituationer. Planen bör därför ta i beaktande att kriserna kan beröra eleverna känslomässigt vilket kan försvåra deras skolarbete. För att läraren

ska känna sig trygg i sin roll vid en krissituation är det viktigt att skolan förbereder lärarna på olika typer av kriser samt om tillvägagångssätt för att hantera dem. Några exempel på kriser som kan uppstå i skolan är livskriser, mognadskriser och traumatiska kriser. (Andersson & Ingmarsson, 1994, s. 10, 15.)

Under ett läsår kan många kriser uppstå, allt från att en elev avlider till att en brand uppstår i skolan. Åtgärder som bör hanteras beror på enskilda händelser. Händelsen kan beröra skolan direkt eller indirekt. Om till exempel en elev avlider så krävs det mer hantering av läraren och skolan än om en elevs förälder dör av en sjukdom. Då en elev dör behöver samtliga elever i klassen få hjälp och stöd. Det kan även väcka starka reaktioner i andra klasser och stödåtgärderna blir därmed aktuella för mer än bara en klass. Olyckor och katastrofer där flera elever och lärare eller hela skolan är inblandade kräver alltid en mer långvarig uppföljning. (Dyregrov, 1993, s. 7; Gustafsson & Mattsson, 2009, s. 14.)

Att ge snabb och korrekt information är också en viktig del i krishanteringen. Snabb information motverkar ryktesspridning. Rektorn eller läraren bör kontrollera alla uppgifter noga, planera in regelbundna personalmöten eller informera personalen via e-post. Eleverna bör samlas på skolan efter att en krissituation uppstått och där bör man berätta vad som hänt och vad som kommer att hända inom den närmsta tiden. Skolan måste även tänka på hur vårdnadshavarna ska informeras. (Skolverket, 2015.)

En del händelser får oftast stor uppmärksamhet i media. Skolan bör utse en eller flera personer som sköter kontakten med media. Det är viktigt att bestämma vilket förhållningssätt skolan ska ha. Det kan till exempel bli aktuellt att skriva pressmeddelande eller sammankalla till presskonferens. (Skolverket, 2015.)

Det går ej att vara fullt förberedd på en kris eftersom den oftast uppstår utan förvarning. Även om krisen ej inträffat under skoltid för eleven så berörs ändå skolan. Därför behövs en bred kunskap hos lärarna i skolan för att kunna bemöta de olika kriserna som uppstår. Skolans resurser räcker inte alltid till för att bemöta alla kriser och därför hamnar huvudansvaret på lärarna. Bland annat utvecklingskriser och mognadskriser är kriser som kan uppstå i eller utanför skolan. (Andersson & Ingmarsson, 1994, s. 15.)

Krisituationer som kan uppstå i skolan kan enligt Dyregrov och Raundalen (1995, s. 123) vara en olyckshändelse, dödsfall, sjukdom eller självmord. Det kan också hända att en elevs förälder, nära anhörig eller någon i skolans personal avlider. Även händelser som dödsfall eller skada som sker i samband med en skolresa eller skolutflykt kan utlösa kriser. Mera sällsynta kriser som kan uppkomma är naturkatastrofer, olycka i lokalsamhället, brand eller vandalisering i skolan. Andra händelser som kan utlösa en kris för en enskild individ eller hela skolan är misshandel, bombhot, våldtäkt eller en händelse som gör att en elev, en elevs familj eller någon på skolan utsätts för skada. Dyregrov (1995, s. 125) nämner dessutom våld, missbruk och mobbning som krissituationer i skolsamhället.

Mobbning kan vara svår att upptäcka eftersom den oftast sker när ingen vuxen ser. Holmsten & Silén (2003, s. 36–37) och Höistad (2001, s. 74) påpekar också att det är svårt att upptäcka mobbning för att mobboffret sällan eller aldrig berättar om sin utsatthet. Enligt Malmsten & Norrgård (2007, s. 18) sker mobbningen oftast i skolan eller i närheten av skolan. Mobbingen kan ske under rasterna eller på väg till och från skolan. Också vid trapporna, korridoren, matsalskön och omklädningsrummet är platser där mobbning ofta sker. Även under lektionerna förekommer mobbning då läraren tittar bort.

Olweu's (1991) definierar begreppet mobbning på följande sätt: "En person är mobbad när han eller hon, upprepade gånger och under en viss tid, blir utsatt för negativa handlingar från en eller flere personer" (Olweu's, 1991, s. 4–5). Höistad (2001) definierar på följande sätt: "När en eller flera personer upprepade gånger, under en längre tid, utsätter en eller flera individer för medvetna, aktiva destruktiva handlingar och/eller uteslutningar." (Höistad, 2001, s. 73). Olweus menar att mobbningen kan vara *direkt* och *indirekt*, den direkta mobbningen sker öppet och är vanligare hos pojkar och den indirekta mobbningen sker i form av social isolering och utfrysning av den mobbade och är vanligare hos flickor och svårare att upptäcka. (Malmsten & Norrgård, 2007, s. 17.)

Höistad (2001, s. 86–88) poängterar också att det finns skillnader mellan flickor och pojkars mobbning. Pojkars mobbning är lättare att upptäcka för att den är högljuddare och tydligare än flickornas mobbning. Pojkars mobbning är dessutom ofta utåtriktad, verbal och fysisk. Flickor mobbar oftast på ett sätt som inte syns genom att spela ut

varandra på olika sätt. Den tysta mobbningen är oftast en typisk flickmobbning. Men Höistad hävdar att flickor tar allt mera efter pojkars sätt att mobba. Det förekommer allt oftare att flickor slåss.

Ljungström (1997, s. 7) menar att det finns oklara definitioner av begreppet mobbning. Han menar att alldagliga bråk, våld och trakasserier i skolan har fått definitionen mobbning fastän det inte alltid handlar om mobbning. Han hävdar att verklig mobbning ofta är dold för vuxna. Detta medför att den verkliga mobbningen får fortsätta och mobboffret får fortsättningsvis lida tills trakasserierna får ett slut.

För att lärare och personal på skolan ska kunna ingripa vid mobbning krävs kunskap och beredskap i form av en handlingsplan där målet är att upptäcka, ingripa och arbeta enligt planen som beskriver hur detta arbete ska gå till. Varje skola bör ha en handlingsplan mot mobbning. Skolan och skolarbetet förutsätter att lärare måste stoppa mobbning och annat våld eller trakasserier. Malmsten & Norrgård (2007, s. 20–21) räknar upp i sin avhandling några exempel hur skolan och lärare kan försöka förebygga mobbningen i skolan. De poängterar att läraren ska tala med klassen om mobbning utan att nämna ordet mobbning. De nämner också dramaövningar och gruppövningar om mobbning där eleverna ska hjälpa varandra och ingripa ifall någon blir illa behandlad som en förebyggande metod mot mobbning.

Enligt Foster (1990) har de vuxna en uppfattning och förståelse av döden, medan barn saknar de vuxnas erfarenheter och kunskap. Barns föreställningar om döden kan vara oklara och diffusa. Döden kan verka obegriplig och det kan vara svårt att skapa en känslomässig förståelse för begreppet. (Holmsten & Silén, 2003, s. 32.)

Enligt Dyregrov (1990 s. 45) kan barns förståelse av begreppet död utvecklas parallellt med den tankemässiga mognaden. Han anser att det är först i åldrarna fem till tio år som barn gradvis utvecklar en förståelse av döden. Från och med tioårsålder får barn en abstrakt förståelse av döden och kan förstå de mer långtgående konsekvenserna som ett dödsfall innebär. I tonåren utvecklas en förmåga att resonera hypotetiskt och människan kan ta ställning till flera olika aspekter av händelsen. (Holmsten & Silén, 2003, s. 32.)

I en svår sorgesituation i klassen kan det vara nödvändigt för läraren att ta in experthjälp. Det kan vara en präst, psykiater, skolpsykolog eller annan resursperson. Men vad man bör komma ihåg är att ingen av dessa resurspersoner ska ersätta läraren. Läraren är den centrala ledaren av sorgearbetet i klassen. Läraren har ett speciellt förhållande till eleverna, och känner elevernas utvecklingsnivå. Läraren känner eleverna och eleverna känner läraren. (Ekvik, 1993, s. 75.)

Dyregrov (1994, s. 79–80) berättar att en del lärare kan känna att de inte kan ta hand om sina elever tillräckligt i en svår krissituation eftersom de själva reagerar så starkt. I en sån situation måste läraren åsidosätta sina egna behov, samla sig och berätta för klassen vad som hänt. Det är en viktig uppgift som läraren har, som han eller hon också har förutsättningar att klara av. Sen är det viktigt att läraren lyssnar till sina egna behov och talar med någon. Om till exempel dödsfallet berör alla lärare kan de samlas gemensamt för att bearbeta sina reaktioner.

Läraren befinner sig i en nyckelposition i krisarbetet, eftersom läraren känner sina elever och eleverna känner läraren. Det har större betydelse vem personen är än vad personen gör. Som nyckelperson för eleverna behöver också läraren få hjälp och stöd av kollegor eller personer som befinner sig i samma situation för att kunna hantera och bearbeta situationen. Även utomstående personer som inte varit med om händelsen kan vara till stor hjälp i krishantering. (Nylund, 2004, s. 59.)

Dyregrov (refererad i Jorat & Svensson, 2010, s. 13) nämner klassrumssamtal som en fungerande modell för att hantera kriser. Klassrumssamtalet är ett strukturerat samtal som sker dagen efter en kris, till exempel vid ett dödsbud. Dyregrov menar att det är dagen efter det inträffade som barnet förstår betydelsen av krisen.

Klassrumssamtalets syfte är att förklara för barnen vad som har hänt och att ge barnen möjlighet till att dela sina tankar, reaktioner och upplevelser. Längden på samtalet bör vara två timmar och paus bör undvikas. Rekommendationerna är att läraren som känner klassen leder mötet. Läraren öppnar mötet med att berätta för klassen att det är naturligt med många olika känslor och tankar när en människa dör. Även om det känns svårt att prata om känslor bidrar klassrumssamtalet till en bearbetning av krisen. För att förhindra ryktesspridning och för att få mera information om det skedda så kommer

vidare en faktafas där eleverna får berätta om hur och av vem de fick reda på dödsbudet och vad de gjorde efteråt. Läraren får under faktafasen en möjlighet att se hur eleverna reagerar på händelsen och får möjlighet att se om någon är i behov av extra stöd. När fakta om det skedda är redovisat fortsätter mötet till reaktionsfasen. Under fasens gång får barnen möjlighet till att berätta om sina känslor och upplevelser tillsammans med andra barn. Till exempel genom att rita teckningar får barn möjlighet till att uttrycka sina känslor. (Jorat & Svensson, 2010, s. 13.)

Efter reaktionsfasen kommer informationsfasen där man sammanfattar vad eleverna har sagt. Här bör läraren också jämföra de likheter som finns i elevernas tankar och reaktioner. Informationsfasen förvarnar också eleverna på känslor som kan uppkomma och att dessa känslor är normala. (Jorat & Svensson, 2010, s. 13.)

Avslutningsvis följer sammanfattandefasen. Här sammanfattas det som tagits upp under mötet och hur fortsättningen kommer att se ut. Mötet avslutas med att eleverna får använda sig av kreativa uttryckssätt som rollspel eller teckningar för att ytterligare sammanfatta det inträffade. Eleverna får också möjlighet till att ställa frågor om det ännu är något som känns oklart. (Jorat, och Svensson, 2010, s. 13.)

Dyregrov och Raundalen (1995, s. 137) anser att lärarna kan använda samma beredskapsplan för alla typer av krissituationer som kan uppstå i skolan, men att man gör vissa tillägg till den. Samma beredskapsplan skulle omfatta en elevs, en förälders, ett syskons och en lärares bortgång. Beredskapsplanen skulle också omfatta olycksfall både i och utanför skolan. Malmsten & Norrgård (2007) menar att separata beredskapsplaner borde utformas för varje situation. Ett sådant exempel kunde vara där ena planen skulle fokusera på dödsfall och den andra på olyckor. I beredskapsplanen som fokuserar på dödsfall kan läraren göra ett tillägg beroende på om det är en elev, förälder eller lärare som avlider. (Malmsten & Norrgård, 2007, s. 33–34.)

Det finns många olika situationer i elevens, lärarens och föräldrarnas värld som kan resultera i en kris. I en del krissituationer drabbas bara en enskild elev men vid vissa tillfällen kan ett flertal elever drabbas eller till och med hela skolan. Mobbning leder oftast till att ett flertal elever är inblandade medan problem i hemmet främst berör den

enskilda eleven. Vid olyckor, sjukdom och dödsfall kan kriser se olika ut men oftast blir hela klassen involverad i det som har hänt. (Malmsten & Norrgård, 2007, s. 37.)

Nationella och internationella katastrofer kan också förekomma i skolan och kan leda till en krissituation, men vid sådana katastrofer har eleverna i allmänhet mera distans till det som skett. I följande kapitel går jag närmare in på nationella katastrofer i Finland och dess hantering av kriser i skolan.

2.5 Extrema kriser i den finländska skolvärlden

07.11.2007 inträffade en skolskjutning i Finland som chockerade hela samhället, skolvärlden och resten av världen. Skolskjutning anses vara det värsta en skola kan råka ut för. Det var i Jokela i Tusby kommuns skolcenter som en 18-årig elev planerade att skjuta och döda flera personer. Personen dödade sex elever, rektorn och skolhälsovårdaren. Han skadade även flera skolkamrater innan han begick självmord. I Jokela skolcenter finns en högstadieskola och en gymnasieskola. Vid tidpunkten då skolskjutningen ägde rum fanns det 489 elever på plats vid skolcentret, 318 elever i grundskolan och 171 gymnasiestuderande. Lärarnas antal var 43 och övrig personal var 9 personer. (Justitieministeriet, 2009, s 48–49; Sjöberg, 2014, s. 1.)

Gärningsmannen hade enligt Justitieministeriets rapport (2009, s. 103–113) som motiv att framkalla stor skada och att döda så många som möjligt, han ville dessutom få stor spridning i media. Detta var den andra skolmassakern i Finlands historia. Den första inträffade 1989 i Raumanmeriskolan i Rauma, då en 14-årig pojke sköt två skolkamrater. (Cederberg, 2009, s. 33.)

Ett år efter skolskjutningen i Jokela 2008 skedde ytterligare en skolskjutning i Finland. Denna gång vid Kauhajoki yrkesinstitut. Denna gärningsman var en 22-årig manlig studerande. Han sköt en ur personalen samt nio studerande. Gärningsmannen inspirerades av skolskjutaren i Jokela. Även han begick efteråt självmord. (Justiteministeriet, 2010, s. 17–21; Sjöberg, 2014, s. 14.)

Gärningsmannen i Kauhajoki tog modell av tidigare skolskjutare och upprepade fraser om människohat och krig som tidigare skolskjutare. Även denna gärningsman ville få stor spridning i media. (Justiteministeriet, 2010, s. 149; Sjöberg, 2014, s. 14.)

Utbildningsstyrelsen (2010) publicerade dagen efter skolskjutningen i Jokela direktiv hur man bör hantera denna händelse i skolorna. Lärarnas viktigaste uppgift var att berätta om händelsen, analysera händelsen tillsammans med eleverna, lyssna och försöka svara på elevernas frågor samt att skapa en trygg atmosfär. (Utbildningsstyrelsen, 2010; Sjöberg, 2014, s. 14.)

Vid Kauhajoki yrkesskola hade man en god krisplan och räddningsplan vid tidpunkten för skolskjutningarna. Lärarkollegiet meddelade att alla ska utrymma skolan. Detta meddelades via högtalarsystemet och resulterade i en snabb utrymning av skolan som underlättade myndigheternas arbete. (Justiteministeriet, 2010, s. 134, 153; Sjöberg, 2014, s. 14.)

I krissituationer som dessa måste rektorer göra en situationsanalys och ge tydliga instruktioner till personalen samt handleda dem så att de på ett lugnt sätt kan fungera som en trygghet för eleverna. Rektorer bör även tillkalla hjälp utifrån om han eller hon anser att det behövs. Det är också viktigt att rektorer kommer ihåg sin egen hälsa efter en krissituation. (Utbildningsstyrelsen, 2010; Sjöberg, 2014, s. 14.)

Att diskutera i klassen är ett sätt att behandla en kris som skolskjutningarna medförde. Eleverna får berätta om hur de fick höra om skolskjutningarna och vilka tankar som uppstod. Viktigt är också att läraren visar en känsla av trygghet i den egna skolan. (Gustafsson & Mattson, 2009, s. 47; Utbildningsstyrelsen, 2007; Sjöberg, 2014, s. 14.)

Att ge för mycket information till eleverna kan leda till känslor som rädsla, ångest och otrygghet. Det är därför viktigt att så snabbt som möjligt återgå till normala rutiner och scheman, men det bör ändå finnas tid för elevernas frågor. (Utbildningsstyrelsen, 2007; Sjöberg, 2014, s. 15.)

Inrikesministeriet och Utbildningsstyrelsen har efter skolskjutningarna insett att information om krishantering och planering i skolorna är nödvändigt.

Inrikesministeriet har i en rapport (2010, s. 16) publicerat *Säkerhet i läroanstalter*, där förmedlas avsikten med att komplettera och förtydliga den nya läroplanen som utkom år 2014 med ett kapitel som handlar om våld och krishantering till följd av skolskjutningar. Bland annat har Utbildningsstyrelsen, räddningsverket och polisen startat en utbildning som fokuserar på att personalen på skolor runt om i landet ska utbildas i att identifiera farliga situationer och kunna agera därefter. (Cederberg, 2010, s. 56.)

Gustavsson & Mattsson (2009, s. 52) skriver i sin undersökning att efter skolskjutningarna i Jokela hade det riktats 86 hot mot olika skolor i Finland under tiden mellan skolskjutningarna i Jokela 2007 och skolskjutningarna i Kauhajoki 2008. Hoten var oftast riktade mot högstadieskolor, men också några hot har riktats mot gymnasier och yrkesskolor.

En studie av Cederberg (2010, s. 78) visar att nästan hälften av alla elever ännu fyra månader efter skolskjutningarna i Jokela och Kauhajoki led av traumarelaterade symptom. Cederberg (2010) poängterar dock i sin studie att: "Det är möjligt att omforma traumatiska händelser genom att nyttja krishantering som ett pedagogiskt hjälpmedel" Cederberg (2010, s. 82). På detta sätt kan eleverna återgå till normala skolprestationer. Detta förutsätter att skolans personal är medvetna om krispedagogiska arbetssätt och handlingsmodeller.

2.6 Krisplanen

Varje skola bör göra en egen riskbedömning. I riskbedömningen bör man beakta möjliga hot som kan uppkomma samt beredskapen av att möta dem. Riskbedömningen skall göras i samband med utbildningsanordnare, polis, räddningsväsendet, och andra aktörer. (Andersson & Ingemarsson, 2004, s. 40–41; Inrikesministeriet, 2010, s. 7; Cederberg, 2010, s. 58.)

Enligt tidigare forskning har krishanteringsplaner och krisgrupper effektiviserat skolans krishantering inför oväntade händelser. Detta beror på att elever känner sig tryggare och får färdigheter i att manövrera krissituationer samt att deras rädslor minskar tack vare regelbundna krisövningar i skolorna. (Cederberg, 2010, s. 59.)

Sedan år 1998 har elevernas trygghet i skolan säkerställts genom en trygg studiemiljö. För att skydda eleverna mot våld, trakasserier och mobbning ska skolan ha utarbetat och verkställt en krisplan samt se till att den iakttas och förverkligas. (Finlex, 1998, §29.)

Alla skolor ska ha en krisplan och den skall uppdateras regelbundet (Skolverket 2005). Hur man förbereder sig för en krissituation är olika från skola till skola (Skolverket, 2000). Målet med en beredskapsplan är att man vid en kritisk händelse eller katastrof som berör skola, verksamhet, personal, elev eller anhöriga ska kunna hantera situationen på ett sätt så att psykiska och fysiska skador minimeras. (Andersson & Ingemarsson, 1994, s. 65).

Rautava (2007) rekommenderar att skolor ska förbereda sig för oväntade traumatiska kriser. Detta för att kriser skapar oro och ångest. Rautava menar att barn har begränsade erfarenheter av möten med kriser och detta gör skolor särskilt sårbara. Då en kris inträffar är det för sent att börja planera en krisplan och därför skall en handlingsplan vara gjord i förväg. (Dyregrov, 1993, s. 6; Dyregrov & Raundalen, 1995, s. 122.)

Många problem kan undvikas genom att redan i ett tidigt stadié ta hand om eleverna när en kris uppstår och en god krisplan är utarbetad. Målet blir därmed att undvika att eleverna känner sig ensamma om att ta itu med svåra problem. (Gustafsson & Mattsson, 2009, s. 17.)

Krisplanen är en skriftlig plan där information finns om vad som bör göras, vem som ska göra vad och hur det ska göras när en krissituation uppstår. Planen kan se ut på olika sätt, men direktiven bör vara klara och tydliga. Viktigaste händelserna krisplanen bör innehålla är kriser om dödsfall, sjukdom, olyckor, katastrofer, brand, hot, terrorhandlingar, självmord, självmordsförsök och misshandel. I krisplanen bör det också finnas nödnummer och vägledning om hur man ska föra informationen vidare till anhöriga och media. Även en redogörelse för krishantering på tre nivåer bör finnas med i planen. Omedelbara åtgärder, åtgärder för den närmaste tiden samt långsiktig

uppföljning. (Dyregrov, 2006, s. 119; Raundalen & Schultz, 2007, s. 227–228; Gustafsson & Mattson 2009 s. 18; Sjöberg, 2014, s. 9.)

Rautava (2007) hävdar också att man bör anteckna åtgärder som upprätthåller krisberedskapen i krisplanen. Eftersom personalen byts ut och människor har tendens att glömma så ska planen årligen uppdateras och genomgås med hela personalen. Dessutom ska planen kompletteras ifall det dyker upp situationer som tidigare inte kunnat förutspås. Rautava förespråkar också årliga brand- och livräddningsövningar. (Rautava, 2007; Gustafsson & Mattson, 2009, s. 19.)

Raundalen & Schultz (2007, s. 226) och Rautava (2007) samt Sjöberg (2014, s. 10) poängterar att det är viktigt att alla krisplaner finns på en synlig och lättillgänglig plats för personalen. De menar också att personalen inte alltid hinner plocka fram krisplanen då en kris inträffar. De akuta behoven tas då först om hand och senare när situationen är under kontroll kan krisplanen användas.

En artikel av Barclay (2004, s. 300) beskriver hur skolor i USA och England arbetar aktivt med sina krisplaner efter två tragedier i form av skolskjutningar som inträffade i Skottland 1996, och i USA 1999 i Colorado. Artikeln understryker hur viktigt det är att skolorna har krisplaner som alla pedagoger och personal i skolan är medvetna om. Barclay rekommenderar att personalen på skolorna gör praktiska övningar som föreställer riktiga krissituationer för att pröva om planerna fungerar. Han poängterar också viktigheten i att lärarna på egen hand läser om traumatiska händelser som kan uppstå i skolan för att vidare kunna stöda eleverna.

Rock (2000) poängterar i sin artikel att det inte bara är situationer som dödsfall, olyckor och skilsmässor som kan utlösa en kris i skolan. Hon nämner också att hot mot lärare eller hot mellan eleverna är situationer som kan bidra till en krissituation. Rock föreslår att varje skola ska ha en krisplan som i första hand behandlar kriser som olyckor och dödsfall. Sedan ska skolan utveckla dessa planer allt eftersom nya krissituationer uppstår. Hon föreslår att man kan utveckla olika typer av enkäter som ska fyllas i efter varje händelse och att dessa enkäter senare analyseras. Enligt henne är de viktigaste frågorna när det gäller krissituationer följande: när, vem, hur, var, och varför? Hon poängterar också att det är viktigt att lärarna och personalen på skolan

skapar och uppdaterar krishanteringsplanerna tillsammans och att alla deltar. (Rock, 2000, s. 253.)

2.7 Krisgruppen

När en krissituation uppstår i skolan är det viktigt att skolan försöker behandla den på ett så bra sätt som möjligt (Gustafsson & Mattson, 2009, s. 15). Uppgifterna bör fördelas snabbt och utgående från den kompetens personalen har. Detta är en central faktor för en fungerande krishantering. Det finns oftast flera krisgrupper i stora skolor, medans det i mindre skolor kanske bara finns en. Därför kan mindre skolor vara i behov av hjälp utifrån när en kris uppstår. Sådan hjälp kan vara präster eller psykologer. (Holmsten & Silen, 2003, s. 46; Sjöberg, 2014, s. 10–11.)

I och med att rektorn är den centrala ansvarspersonen i skolan bör det vara han eller hon som leder krisgruppen och fördelar arbetet inom den. Krisgruppen bör också ha en vice ledare för att minska stressen i en krissituation eller om rektorn inte är på plats när en kris uppstår. Vice ledaren delar ansvaret med rektorn. Vice ledaren kan till exempel vara kurator eller skolhälsovårdaren. (Rautava, 2007; Sjöberg, 2014, s. 11.)

Krisgruppen har som uppgift att skriva en krisplan för skolan, göra upp arbetsfördelningen och ansvarskedjan (Sjöberg, 2014, s. 11). Även viktiga samarbetspartners ska redogöras. Krisgruppen bör även handleda personalen genom fortbildning, informera eleverna och deras målsman samt sköta om det omedelbara behovet av andligt stöd. (Utbildningsstyrelsen, 2012.) Det är också viktigt att utse någon eller några i krisgruppen som sköter kontakten med media då en kris uppstår. En del händelser får stor uppmärksamhet i media och det är då viktigt att bestämma vilket förhållningssätt skolan ska ha. Ibland kan det vara aktuellt att hålla presskonferens eller skriva ett pressmeddelande (Skolverket, 2015).

Det rekommenderas att skolorna regelbundet övar på det som står skrivet i krisplanerna. Det rekommenderas också att man övar tillsammans med polis och räddningstvånen för att upprätthålla goda färdigheter inom krisgruppen. Dramatik

under övningarna bör undvikas för att inte skapa onödiga emotionella känslor. (Cederberg 2010, s. 25.)

2.8 Klasslärares och rektorers beredskap

Katastrofer och krissituationer som berör skolan förhindrar inte bara elever och dess undervisning. Även lärare hindras från att utföra sitt jobb, det vill säga att undervisa eleverna. Skolan har alltså ett ansvar att hantera och bearbeta katastrofer och kriser på ett sätt så att skolan skall kunna fullgöra sina uppgifter som läroanstalt. (Holmsten & Silén, 2003, s. 52.)

Läraren och skolan har en stor roll vid hjälpanandet av barn i kris. Läraren är utbildad i att förstå barn och unga och därför förväntas det att läraren skall kunna handla på bästa möjliga sätt utgående från en situation. Läraren känner sina elever och känner till klimatet i klassen och vet hur han eller hon kan engagera eleverna i olika uttrycksformer. I en krissituation blir lärarens professionalitet utmanad. Läraren befinner sig i en situation där det är svårt att veta vad som skall sägas. Dessutom kan det vara svårt att veta vilka de rätta svaren är. Dessa situationer kan kännas tunga och svårhanterliga för läraren. (Holmsten & Silén, 2003, s. 52.)

En lärare kan inte vara till hjälp för sin klass i en krissituation om läraren inte själv kan tala om sorg, död och känslor. Även läraren kan behöva professionell hjälp för att kunna handskas med sina egna känslor. Först när läraren själv kan erkänna det egna behovet av hjälp och stöd kan läraren utveckla en förmåga av att hantera känslor och därmed hjälpa eleverna. (Holmsten & Silén, 2003, s. 53.)

Enligt Dyregrov (2006, s. 20) påverkas minnet och koncentrationsförmågan av traumatiska upplevelser. Om eleven som drabbas får en effektiv behandling genast efter en traumatisk kris leder det till bättre skolprestationer och koncentrationsförmågan ökar.

I en undersökning av Holmsten och Silén (2003, s. 75, 108) utfördes intervjuer med tio klasslärare och fem skolledare i Svenskfinland. Resultatet av undersökningen visar

att respondenterna förlitade sig på skolans krisplan och ansåg att denna utgör stommen i skolans krisberedskap. Även om krisplanen gav skolpersonalen trygghet så visade resultatet att det fanns brister i krisplanens funktion i och med att skolpersonalen inte aktivt tagit del av krisplanen.

I en undersökning av Sjöberg (2014) intervjuades en rektor och en klasslärare i samband med hur krishanteringens ändrats i två skolor i Svenskfinland efter skolskjutningarna i Jokela 2007 och i Kauhajoki 2008. Resultatet i Sjöbergs undersökning är liknande som i Holmstens och Siléns (2003). Krisplanen var central i båda skolorna. Respondenterna ansåg sig vara kapabla att själva hantera krissituationen som skolskjutningarna medförde. Detta på grund av att skolskjutningarna utspelade sig på ett stort geografiskt avstånd från respondenternas skolor. Båda respondenterna som Sjöberg intervjuade hävdade att de var väl bekanta med sin egen krisplan och studerar den ibland så att ingenting glöms bort.

Malmsten och Norrgård (2007, s. 5, 99–105) har undersökt 15 nyexaminerade klasslärares uppfattningar av sin beredskap att möta och hantera kriser i skolan. De urskiljer tre typer av lärare i sin avhandling: den oförberedda, den förberedda och den delvis förberedda läraren. Hälften av lärarna kände sig oförberedda inför en krissituation. Kunskapen och erfarenheten av att hantera en kris saknades hos dessa lärare och krisplanen var därför deras trygghet. De förberedda lärarna kände att de hade god krisberedskap i och med sina tidigare erfarenheter av krissituationer. De delvis förberedda lärarna hade till en viss del kunskap men lite erfarenhet av praktisk krishantering. Även denna grupp såg krisplanen som den största tryggheten då en krissituation uppstår.

Dessa undersökningars gemensamma nämnare visar att klasslärare i hög grad förlitar sig på skolans krisplan (Holmsten & Silén, 2003; Sjöberg, 2014; Malmsten & Norrgård, 2007). Dessa undersökningar visar också att det finns brister i krisplanernas aktiva funktion. Tidigare undersökningar visar även att klasslärares beredskap för att möta kriser till stor del stöds av tidigare erfarenheter.

3 Metod

Kapitel tre inleds med en beskrivning av studiens metodologiska val där den narrativa forskningen behandlas. Vidare följer en redogörelse för intervju som metod, val av respondenter, validitet och reliabilitet. Avslutningsvis tas etiska ställningstaganden i beaktande.

De två vanligaste metodiska angreppssätt man brukar använda inom forskning är den kvalitativa och den kvantitativa forskningen. Skillnaden mellan dessa är att man med den kvantitativa forskningen undersöker fenomenet på bredden istället för på djupet, man omvandlar information man får till siffror och mängder. (Holme & Solvang, 1997, s. 76.)

Kvalitativa undersökningar är djupgående där intresset är riktat mot sammanhang och strukturer. Kvalitativa metoder karakteriseras av beskrivning och förståelse. Med kvalitativa metoder studeras en eller några få miljöer. Informationen är riklig och forskaren får en djupare förståelse av det fenomen som undersöks. Med kvalitativa metoder undersöker forskaren en individs upplevelser av ett fenomen och försöker därmed förstå den situation individen befinner sig i. (Holme & Solvang, 1997, s. 77.)

3.1 Narrativ forskning

Berättelser har länge använts för att belysa forskning men på senare tid har det blivit vanligare att använda narrativer eller berättelser som informationskälla. Berättelser är en vanlig datainsamlingsmetod inom kvalitativ forskning. De händelser som människor är med om och som de vill berätta om fungerar som narrativer. (Granskär & Höglund-Nielsen, 2012, s. 221.)

1990-talet blev startskottet för den narrativa forskningen inom pedagogiken. Inom humanvetenskapen har narrativ forskning tillämpats redan på 1980-talet. Begreppet narrativitet har sitt ursprung i det latinska språket och betyder berättelse. Människan framställer både världen och sig själv i de berättelser han eller hon skapar. En berättelse har en början, en mitt och ett slut och kan därför avgränsas från övriga

uttryckssätt. (Heikkinen, 2007, s. 142–143; Janhonen, Nikkonen & Vuokila-Oikkonen, 2001, s. 82–83, 85.)

Syftet med den narrativa metoden är att förstå människors erfarenheter, handlingar eller ambitioner kopplade till ett fenomen (Janhonen, Nikkonen & Vuokila-Oikkonen, 2001, s. 84–85). Den narrativa forskningen innebär alltså att forskaren samlar in berättelser från fältet och strukturerar informationen för att sedan skriva berättelser om fältet (Nylén, 2005, s. 48).

Vid analys av ett narrativt material läser forskaren upprepade gånger igenom forskningsmaterialet och ställer teoretiska frågor om materialet. Analysen börjar oftast med ett muntligt material, till exempel en intervju, sedan lyssnas det igenom ett flertal gånger och skrivs ner ordagrant. Vidare läses sedan materialet igenom flera gånger för att forskaren ska få en helhetsbild av materialet. Forskaren försöker uppmärksamma centrala eller återkommande teman i berättelserna. (Janhonen, Nikkonen & Vuokila-Oikkonen, 2001, s. 94–100; Johansson, 2005, s. 280–284.)

Den narrativa forskningen består enligt Calandinin och Connelly (1999, s. 134–139) av fältupplevelser, fälttexten och forskartexten. Fälttexten innebär att forskaren befinner sig på fältet och samlar data genom skriftliga eller muntliga berättelser i form av dokument, dagböcker, brev, intervjuer eller observationer. Senare skriver forskaren ner sina fältupplevelser i form av en fälttext. Fälttexten ger forskaren utrymme för en personlig tolkning. Avslutningsvis skriver forskaren ner fälttexten till en slutgiltig forskartext.

Trost (2010, s. 48–50) menar också att narrativer handlar om människors berättelser om sina liv och erfarenheter. Han poängterar också att berättelserna måste vara personernas egna och att den som intervjuar inte får avbryta den som intervjuas. Han menar också att en nackdel är att inte allt kommer fram i berättelserna under intervjusituationerna, utan endast det som är väsentligt och situationsbundet.

Forskningen i denna avhandling är narrativ till sin karaktär eftersom jag valt att skildra respondenternas upplevelser av deras egna berättelser. Jag läste igenom fälttexterna flera gånger för att bekanta mig med innehållet och för att finna den narrativa

strukturen i materialet. Med den narrativa strukturen som utgångspunkt skrev jag ner enskilda berättelser för alla fem respondenter. Nästa skede bestod av att jämföra de olika respondenternas berättelser med forskningsfrågorna som grund.

Nackdelen med narrativa berättelser är att de kan bli för personliga och därmed innehålla mycket känslor. Forskaren måste därför skriva berättelserna så noggrant att respondenterna inte känns igen av utomstående (Bell, 2006, s. 30–32). En annan nackdel är enligt Granskär & Höglund-Nielsen (2012, s. 232) att respondenterna kan berätta sina berättelser på olika sätt beroende på vem de berättar åt. Berättelserna kan skilja sig åt om respondenterna berättar för forskaren eller för vänner och familjemedlemmar. Detta kan vara ett problem för den narrativa forskningens trovärdighet.

3.2 Intervju som metod

Som tidigare framkommit i inledningkapitlet så har kvalitativa metoder använts som analysmetod i denna avhandling. Styrkan i kvalitativa metoder ligger enligt Holme och Solvang (1991, s. 99) i att intervjuerna påminner om ett vardagligt samtal.

Då en intervju äger rum ska man ha en på förhand uppgjord intervjuguide. Intervjuguiden har som funktion att få en bra struktur på intervjuerna. Standardiseringsgraden på en intervju avgör i vilken grad frågorna är samma för samtliga respondenter, och vilken möjlighet till öppna svar respondenten har. Intervjuer kan vara öppna vilket betyder att forskaren formulerar frågor som kan ge respondenten möjlighet till att fritt utveckla och formulera sina tankar och svar. En intervju med låg struktureringsgrad innebär att forskaren ställer frågor under intervjun och ställer vidare följdfrågor utgående från respondenternas svar. En intervju med hög standardisering innebär att intervjufrågorna läses upp enligt intervjumanualen men ger ändå möjlighet till följdfrågor. (Lantz, 2007, s 29; Patel & Davidsson, 2003, s. 72; Trost, 2005, s. 19; Svensson & Starrin, 1996, s. 53.)

I en kvalitativ intervju använd inte standardiserade formulär, detta för att forskaren inte ska kunna styra intervjun för mycket. Respondenternas svar bör komma tydligt

fram som en del av resultatet. Detta leder till att studien blir mera tillförlitligt och inte styrt av forskaren. (Holme & Solvang, 2012, s. 100–101.)

Genom att använda mig av intervjuer som metod kunde jag personligen reda upp eventuella missförstånd med hjälp av följdfrågor vilket inte kunnat ske ifall respondenterna hade fyllt i en enkät. Jag valde en halvstrukturerad intervju i denna avhandling. Halvstrukturerad intervju används för att kunna ställa eventuella följdfrågor till respondenterna och för att kunna be dem att utveckla sina svar ifall oklarheter skulle uppstå. Frågorna i intervjun var samma för samtliga respondenter. De fanns också utrymme för respondenterna att fritt uttrycka sina åsikter och uppfattningar. (Carlsson, 1997, s. 81.)

Den kvalitativa intervjun har både för- och nackdelar. Intervju är en väldigt tidsdryg datainsamlingsmetod. Andra nackdelar är att anonymiteten inte fullt kan garanteras och det kan därför vara svårt att uppnå god tillförlitlighet. Fördelar med metoden är att svarsfrekvensen blir högre och oklarheter kan lättare redas ut. Respondenterna har också möjlighet att uttrycka sig spontant. (Carlsson, 1997, s. 81; Gustavsson & Matsson 2009, s. 52; Sjöberg, 2014. s. 17.)

Efter att undersökningens syfte var klart, forskningsfrågorna var definierade och för- och nackdelar har övervägts så föll valet på att använda kvalitativa metoder för att få fram tillförlitligt material till avhandlingen.

3.3 Val av respondenter

Syftet med denna avhandling är att undersöka rektorers samt nyblivna klasslärares krisberedskap och krishantering. Därför valdes en halvstrukturerad intervju med nyblivna klasslärare och rektorer som datainsamlingsmetod. Med nyblivna klasslärare menas här lärare som har jobbat mindre än fem år. Rektorer valdes av den orsaken att de i egenskap av skolans ledare kan ge en helhetsöverblick över hur man hanterar en krissituation.

Intresset ligger i att undersöka skolor i Österbotten. På grund av konfidentialitetskravet så nämns inte skolan namn eller region, utan endast att de är placerade i Österbotten. Respondenternas namn i avhandlingen är påhittade för att skydda den riktiga identiteten.

3.4 Genomförande och analys

Respondenterna jag använt mig av kontaktades via e-post och i vissa fall telefon. Det bestämdes en tid och plats för intervjun som uppfyllde respondenternas önskemål. Det tydliggjordes också att intervjuerna kommer att spelas in för att forskaren senare ska kunna transkribera och analysera materialet. Vidare tydliggjordes att all information behandlas anonymt och att det är bara forskaren som har tillgång till materialet. (Patel & Davidson, 2003, s. 70.)

Respondenterna hade på eget initiativ bokat ett rum vid respektive skola av praktiska skäl där intervjuerna kunde genomföras ostört. Intervjuerna genomfördes i november och december månad 2017.

Efter varje genomförd intervju så transkriberades materialet ordagrant för att senare kunna analysera det insamlade materialet. Transkriberingsprocessen var viktig för analysen så att inte viktiga delar uteblir. (Ahlberg, 2004, s. 78)

När intervjuerna var transkriberade jämfördes alla intervjuer med varandra och slutligen gjordes en jämförelse av intervjuerna i relation till teorin och forskningsfrågorna.

3.5 Validitet och reliabilitet

All forskning måste kunna påvisa tillförlitlighet, relevans och giltighet. Patel & Davidsson (1994, s. 85) hävdar att all undersökning omfattar frågor kring undersökningens validitet och reliabilitet. Begreppet validitet står för relevans och menar att forskaren undersöker det han eller hon har för avsikt att undersöka.

Reliabilitet avser undersökningens tillförlitlighet och stabilitet. Tillförlitligheten i en studie kan även kallas för reliabilitet. Dessa begrepp syftar på i vilken grad studien hålls tillförlitlig och forskaren har uppnått sitt syfte med studien. För att en studie ska ha hög reliabilitet ska resultatet kunna kopplas ihop med syftet och forskningsfrågorna.

Kvalitativa studier skiljer sig jämfört med kvantitativa. Inom kvalitativa studier är det ofta individens egna upplevelser som forskaren är intresserad av medan det i kvantitativa studier istället är ett statistiskt förhållande som undersöks där respondenterna ofta kan utge samma svar. Detta gör att forskningens struktur kan se olika ut vid en kvalitativ och kvantitativ forskning. (Cederberg, 2010, s. 92.)

Oberoende val av kvalitativ eller kvantitativ forskningsmetod är validiteten och reliabiliteten i studien viktiga att uppmärksamma. Dessa bör forskaren uppmärksamma under datainsamlingen och då materialet sedan analyseras och tolkas. (Merriam, 1993, s. 175–176.)

Ifall forskaren vid en kvalitativ intervju använder sig av intervjuer med hög struktureringsgrad höjs tillförlitligheten i studien markant. Med en hög struktureringsgrad menas att samtliga intervjuade svarar på samma frågor i samma ordningsföljd för att utgångsläget ska vara det samma för alla. (Patel & Davidsson, 2003, s. 101.)

En på förhand utformad intervjumanual och följdfrågor höjer trovärdigheten och tillförlitligheten i en intervju. Genom att spela in intervjuer kan forskaren höja tillförlitligheten i undersökningen. Intervjun kan då spelas upp flera gånger vilket gör att forskaren kan kontrollera att uttalandena uppfattas korrekt och eventuella missförstånd kan undvikas. (Hirsijärvi & Hurme, 2008, s. 184.)

I denna undersökning har dessa aspekter beaktats för att höja avhandlingens tillförlitlighet. Intervjuerna har haft en medel hög standardiseringsgrad och samtliga intervjuer har spelats in.

3.6 Etiska ställningstaganden

I denna studie har finlandssvenska skolor varit i fokus. För att skydda respondenterna och deras identitet kommer varken skolans namn eller region att nämnas. Samtliga respondenters namn har även fingerats på grund av konfidentialitetskravet.

Inför intervjuerna fick respondenterna informationen om att deras intervjuer kommer att behandlas konfidentiellt. Samtliga namn är fingerade och därför har respondenterna fått nya namn som symboliserar deras utsagor i studien. Respondenterna fick även veta att deras information ej kommer användas till annat än material till denna studie. Slutligen informerades de om att de får tillgång till avhandlingen då den är klar ifall intresse finns för att läsa den.

4 Resultat

I detta kapitel redovisas respondenternas berättelser om krishantering och krisberedskapen i skolorna de jobbar på. Denna studie utgår från en narrativ forskningsmetod. Detta innebär att resultatet kommer att presenteras i berättande form, det vill säga genom berättelser utgående från respondenternas utsagor. Samtliga respondenter har individuella berättelser men alla utgår från forskningsfrågorna och innehåller samma struktur. Alla respondenters namn är fingerade för att skydda deras anonymitet.

I studien deltog tre lärare och två rektorer. Tre av dem var kvinnor och två var män, vilket betyder att båda könen är representerade. Arbetserfarenheten beskrivs i antal år respondenterna har arbetat. I tabell 1 åskådliggörs respondenterna och deras arbetserfarenhet.

Tabell 1 - Presentation av respondenterna

Namn:	Befattning:	Arbetserfarenhet:
Camilla	Lärare	1,5 år
Michaela	Lärare	2 år
Johan	Lärare	3 år
Tomas	Rektor	8 år
Lina	Rektor	16 år

4.1 Camillas berättelse (lärare)

Den första läraren jag intervjuade har jag valt att kalla Camilla i avhandlingen. Camilla har jobbat 1,5 år som speciallärare och även som timlärare i finska. Jag frågade Camilla vad hon tänker på när hon hör ordet kris.

När jag hör ordet kris tänker jag på något plötsligt och hemskt som hänt. Något som vi inte stött på tidigare och därmed inte kan hantera som vi vanligen gör med problem som uppstår. Kris är något som alla personer reagerar olika på och som på ett eller annat sätt behöver bearbetas.

Camilla lyfter också fram att det vid kriser oftast krävs utomstående stöd för att kunna bearbeta och hantera dem och att krishanteringen därför är viktig för att kunna återgå till den normala vardagen.

Vidare frågade jag Camilla vilka situationer hon anser behöver krishantering i skolan?

I skolan kan det exempelvis handla om ett allvarligt olycksfall, att någon elev eller någon i personalen insjuknar allvarligt eller går bort. Det kan också vara någon närstående åt någon i skolan som går bort. En kris i skolor kan också uppstå i samband med olyckor så som att det börjar brinna eller att det framkommer hotfulla situationer så som hot om våld emot skolan eller någon person i skolan. Kris kan även uppstå i samband med någon katastrof i Finland eller i världen som behöver bearbetas i skolan.

Camilla anser att skolan har en krisplan som är detaljrik och lättillgänglig. Den innefattar de väsentliga delarna, allt från tänkbara krissituationer, viktiga telefonnummer, krisgruppens uppgiftsfördelning, tillvägagångssätt och åtgärder vid olika kriser till vad man bör tänka på vid en krissituation.

Där finns också listat fakta om kriser, vanliga krisreaktioner bland barn och ungdomar och hur det kan påverka skolarbetet i senare skede, vilket är viktigt för oss lärare att vara medvetna om. På skolan finns också en krislåda som innehåller ljus, dukar, dikter, litteratur och annat som kan tänkas behövas.

En poäng som lyfts upp är hur viktigt det är att komma ihåg att ingen kris är den andra lik och alla personer reagerar olika. Därför är det omöjligt att veta hur olika kriser kommer att se ut och vad som behövs i stunden.

Camilla har inte varit med och utarbetat nuvarande beredskapsplanen och därför var hon osäker på utgångspunkterna i den.

Men spontant när jag ser över den tycker jag att utgångspunkten är att utgå från vilka som är möjliga krissituationer i vår skola och hur vi på bästa vis steg för steg ska gå tillväga för att hantera krisen. Det viktiga är att så mycket som möjligt finns till hands, ex. färdiga modeller för brev att skicka till hemmen när en kris skett, eftersom det i stunden kan vara svårt att hitta rätt saker att skriva eller i paniksituationer hitta rätt telefonnummer. Ju mera färdigt utarbetat och riktlinjer hur man ska göra, desto bättre.

Det framkommer att beredskapsplanen uppdaterades senast i september i år (2017).

Alltid när det sker förändringar, ex. om något telefonnummer ändras, revideras den. Annars uppdateras planen i början av varje läsår.

På skolan finns en krisgrupp som består av rektorn, vice rektorn, en speciallärare, skolhälsovårdaren, skolkuratoren och skolpsykologen. Även klasslärarna tillkallas enligt varje fall.

Övriga som kan kallas in vid behov är säkerhetsansvarig, morris-/eftisansvarig, skolläkare, kaplan, diakon och ytterligare en speciallärare.

Camilla visste inte hur ofta krisgruppen träffas, men berättar att rektorn sammankallar krisgruppen genast efter att något inträffat för att utarbeta en handlingsplan.

Krisgruppen bedömer också om externa resurser behöver kallas in och huruvida extra stöd behövs för personalen. Övriga uppgifter för krisgruppen är att uppdatera planen, se till att ny personal tar del av den, stötta lärare och delta i fortbildningar.

Camilla är den andra specialläraren som tillkallas till krisgruppen om det finns fler uppgifter som behöver fördelas eller om det krävs extra stöd i någon klass som blivit utsatta för en krissituation.

Vidare berättar hon att hon känner sig trygg teoretiskt när det gäller krishantering i skolan men menar att det aldrig finns en fullt utvecklad krisberedskap.

Jag vet inte om man någon gång kan vara fullt beredd när en kris sker och veta hur man själv och andra kommer att reagera. Men när jag ser till de åtgärdsbeskrivningar för olika möjliga krissituationer som finns uppskrivna i planen känner jag att det teoretiskt i alla fall finns en god beredskap. Till exempel tillvägagångssätt vid ex. brand går årligen igenom och övas, men hur man ska gå tillväga när någon går bort kan man ju inte öva på förhand. Med andra ord finns det aldrig en fullt ut tillräcklig krisberedskap, helt praktiskt sett.

Camilla berättar också att det skulle vara bra att lära sig mera om allt som har att göra med krisberedskap. Fortbildning i hantering av kriser överlag och till exempel uppdatering av första hjälpen kunskaper skulle vara bra.

Ju mera kött på benen och ju fler gånger man funderar kring hur man ska och kan göra i olika situationer skapas mera trygghet. Övning av tillvägagångssätt vid inrymning och utrymning av skolan bör ju kontinuerligt ske i skolan.

Krisplanen för skolan finns utskrivnen i en mapp i lärarrummet och på skolans gemensamma webbsida på internet. I början av läsåret när den reviderats skickades planen också på mail så att alla lärare säkert fått den.

När man läst den skulle man underteckna i mappen i lärarrummet. På så vis säkerställs att alla i personalen tagit del av innehållet i krisplanen.

Krisplanen är uppgjord av elevvårdsgruppen i skolan, men jag kan inte uttala mig om de har haft modell av någon annan skola eller inte.

Skolan ordnar räddnings- och krisövningar i minst två gånger per läsår. Den senaste utrymningen skedde i september 2017

Men detta var inte en planerad övning utan falskt alarm. Senaste ordnade övningen skedde under vårterminen ifjol kanske kring februari. Nästa kommer troligen att vara en inrymning nu under höstterminen.

4.2 Michaelas berättelse (lärare)

Nästa respondent har jag valt att kalla Michaela. Michaela har jobbat som lärare i två år. Hon jobbar som klasslärare åt årskurs fyra.

Michaela definierar ordet kris som något som uppstår efter en katastrof. Hon poängterar även att små katastrofer som kan hända i skolan kan leda till en kris.

Det är ett ganska vitt begrepp. När någonting oförutsett inträffar. Det kan handla om dödsfall, någon förälder eller elev som dör. Det är något akut. Till exempel en eldsvåda i skolbyggnaden. Inte något som sker under en lång tid som mobbning till exempel. Jag skulle inte säga att mobbning är en kris.

Michaela berättar att det finns en krisplan i skolan, men att hon inte är så insatt i den. Hon menar att om en krissituation uppstår så måste hon snabbt läsa litteratur för att

kunna hantera situationen. Ändå anser hon sig ha en liten grund att stå på ifall en krissituation skulle uppstå.

Vi har en krishanteringsplan i skolan. Men jag måste säga att jag nog inte kan den utantill. Så skulle det hända en kris idag så skulle jag nog få börja läsa på. Vi brukar alltid gå igenom den på hösten för att se om det är någonting som behöver förbättras på den. Säkert är man ju aldrig beredd när det händer. Men jag tycker ändå jag har en liten grund att stå på. Speciellt bra är det ju att jag vet vem jag skall kontakta om det händer något.

Hon tillägger att hon inte har varit med och utformat beredskapsplanen och är inte så insatt i den, och därför inte säker på utgångspunkterna. Hon berättar att hon minns sen höstens möte att det fanns listat olika kriser som kan tänkas uppkomma i skolan och en lista på telefonnummer till extern hjälp om det behövs.

Ju mer detaljerat och utarbetat planen är desto bättre är man förberedd förstås, men jag tycker också att man måste följa sunt förnuft när det uppstår en krissituation. Man handlar mycket på känsla. Visst kan man läsa sig till en del, men det handlar nog mycket på att känna in själv.

Hon beskriver också att beredskapsplanen finns och att den uppdateras eller går igenom varje höst vid skolstarten, då diskuteras det om något bör ändras eller tilläggas i den.

Krisgrupp finns också i skolan, men Michaela själv är inte med i den.

Det är rektorn, vice rektorn, specialläraren, skolhälsovårdaren och kuratorn som är "fasta" medlemmar. Sen tillkallas andra lärare och externa grupper om det behövs. till exempel psykolog eller präst.

Michaela visste inte hur ofta krisgruppen träffas i och med att hon själv inte är med i den men hon tror att de träffas när något inträffat för att diskutera hur problemet ska hanteras.

Hon nämner att hon inte är insatt i krisplanen, men hon poängterar att hon efter denna intervju ska ta del av den och läsa den grundligt. Hon hävdar dock att det borde vara obligatoriskt för alla i personalen att läsa och ta del av krisplanen då man börjar jobba på en skola, om ändringar eller uppdateringar görs eller åtminstone en gång per termin.

Michaela tycker att krisplanen är tillräcklig i nuläget, men poängterar att det alltid finns saker som kan förbättras.

Som tur är har vi inte under min tid som lärare haft någon större kris och därför inte behövt ta till krisplanen som extra hjälp ifall något uppstår. Därför tycker jag att den i nuläget är tillräcklig. Men om det skulle uppstå någon värre situation där krisplanen måste fram så vet jag inte...

Krisplanen förvaras i en mapp i lärarrummet på skolan där alla kan ta del av den.

Den är utformad av rektorn och elevvårdsgruppen i skolan. Men jag kan inte svara på om den är uppgjord enligt någon speciell modell av någon annan skola. Jag kan tänka mig att man tagit idéer från någon annan skolas krisplan men gjort om den så den passar in i vår skola och skolbyggnaden.

Räddnings- och krisövningar görs två gånger per år, en gång per termin men det är endast brandövningar.

Den senaste gjordes i september 2017.

4.3 Johans berättelse (lärare)

Den tredje läraren jag har intervjuat kallas Johan i avhandlingen. Johan jobbar som lärare i årskurserna 7 – 9 och har jobbat som lärare i tre år.

När jag frågade Johan vad han tänker på när han hör ordet kris och krishantering så berättar han att skolan nyligen har haft möte om detta efter en liten incident som hände på skolan för en tid sen. Mer ingående om incidenten ville han inte kommentera på grund av tystnadsplikten.

Vi har nyligen gått igenom detta i år. Vi har någonting som kallas utrymnings- och inrymningsövningar ifall det skulle uppstå en krissituation. Att eleverna övar på att ta sig ut ur skolbyggnaden vid till exempel en brand och inrymning ifall hotet kommer utifrån, så övar vi på att låsa in oss i klassen och gömma oss och att vara tysta.

Johan menar att en krissituation inte behöver handla om någonting som sker i skolan utan kan också inträffa på andra ställen utanför skolan och att man då också behöver finnas till för eleverna och kunna hjälpa och svara på frågor.

Till exempel elever som blir mobbade av andra elever utanför skolan, på raster eller på fritiden så behöver man finnas till för eleverna.

Jag frågade Johan om hurdan beredskapsplan skolan har för att bemöta krissituationer.

Jag vet att det finns en beredskapsplan men har tyvärr inte tagit del av den på länge. Men jag tror den är uppdaterad nyligen i och med mötet vi hade om inrymning och utrymnings övningarna, men den finns till så att man kan läsa den och ta del av den ifall man behöver.

Johan kunde inte svara på vad utgångspunkterna för beredskapsplanen var i och med att han inte har varit med och utformat den eller tagit del av den på länge.

Beredskapsplanen uppdateras hävdar han, men visste inte riktigt hur ofta, men trodde att det görs vart annat år.

Krisgruppen i skolan består av rektorn, vice rektorn, studiehandledaren, skolhälsovårdaren och kuratorn. Johan är inte med i gruppen och han visste inte hur ofta krisgruppen träffas.

Johan hävdar att krisberedskapen är tillräcklig i nuläget men poängterar att man i vissa fall skulle kunna vara lite mera uppdaterad.

Jag anser nog att krisberedskapen i nuläget är tillräcklig, vi har ju haft möte med lärarkollegiet och lärarmöten där vi har gått igenom olika tänkbara situationer som skulle kunna uppstå och hur man skall gå till väga på bästa vis ifall någonting uppstår. Inte kan jag i nuläget säga att det skulle behöva vara på något annat sätt. Kanske att man borde vara lite mer uppdaterad och ta del av planen lite oftare.

Han anser inte att krisplanen behöver utvecklas, men som tidigare nämnts i intervjun tycker han att man skulle behöva läsa in sig bättre på krisplanen. Han poängterar också att det skulle vara ett krav av alla som jobbar på skolan att ta del av den.

Jag anser att det hör till var och ens ansvar av lärarna och annan personal att läsa igenom den och uppdatera sig. Kanske man skulle komma för sig att läsa den oftare ifall det skulle vara ett måste att läsa igenom den.

Johan nämner att skolan använder sig även av andra organisationer utanför skolan som de samarbetar med.

Vi har till exempel skolpolisen som kommer hit ibland på morgonsamlingarna och informerar lärare och elever. Men jag skulle även kunna tänka mig att andra organisationer skulle kunna vara präster, psykologer och så skulle det inte heller vara helt fel att få kunskap i första hjälpen. Det skulle kunna vara en sak man skulle behöva få kunskap i som lärare men även elever.

Krisplanen finns tillgänglig i en mapp i lärarrummet och även på Wilma².

Johan vågar inte yttra sig om hur krisplanen är uppgjord i skolan. Han vet inte om de har använt sig av en modell från någon annan skolas krisplan eller om de helt skapat en egen.

Jag tror att man tittat i någon annans skolas krisplan och utformat den så att den passar in till vårt skolområde, men vi har ju ett speciellt skolområde här så jag vågar inte uttala mig om det.

---

² Wilma = webbaserad tjänst som ger elever och lärare information i realtid.

För en tid sedan har de övat på inrymning i skolan. Johan själv var inte på plats den dagen. I skolan har man också nyligen övat på utrymning av skolbyggnaden. Då kom det ett meddelande från högtalarsystemet att alla elever och personal skulle ta sig ut till uppsamlingspunkterna. Detta görs minst två gånger per läsår.

4.4 Tomas berättelse (rektor)

Den fjärde respondenten jobbar som rektor, och jag har valt att kalla honom för Tomas i avhandlingen. Han jobbar som rektor i en skola med årskurserna 1 – 6 och han har jobbat som rektor i åtta år.

Tomas definierar ordet kris som en situation man bör ta itu med omedelbart när den uppstår.

Det jag först tänker på är att något allvarligt har hänt som man behöver ta itu med. Jag kopplar nog snabbt till att man skall ha beredskapen att kunna handla snabbt fast det är jätte jobbigt och beroende på vad det handlar om för kris.

Tomas hävdar att det finns många olika kriser och att man utgående från det måste ta i beaktande hur man skall hantera dem. Han nämner också att det finns många olika planer i skolan på hur man skall hantera olika situationer. Han nämner också en specifik plan som heter ”krishandbok”

I krishandboken finns ju lite större händelser som kan inträffa som t.ex. dödsfall, men det kan också vara ifall någon försvinner, så då har vi en handlingsplan för det, vilka som gör vad i vissa saker och så vidare.

Utgångspunkterna för beredskapsplanen är att ta del av alla dessa planer som finns. Tomas har satt ihop ett team bestående av han själv, skolhälsovårdaren, kuratorn och två lärare som har vissa områden de tar itu med när en kris uppstår.

Det är utbenat vilka som tar tag i vilka situationer när de uppstår. Till exempel så ligger det på mitt ansvar att kalla ihop krisgruppen och göra upp en plan på hur vi tar itu med det som har hänt.

Vidare poängterar han att det finns en skild plan för brand och yttre hot, så kallad inrymningsplan och utrymningsplan.

Det har ju även hänt här i vårt land att man kanske måst stäng in sig i byggnaden istället för att utrymma skolan.

Krisplanen uppdateras läsårsvis, men Tomas erkänner att det inte riktigt följs, han berättar att elevvårdsteamet vart tredje år diskuterar och går igenom planen.

Om det inte kommer några nya lagföreskrifter eller nånting så ser jag inte behovet i att varje år behöva gå igenom den. Däremot räddningsplanen som vi har så kommer brandmyndigheterna årligen ut och kollar så i den så sätter jag nog årligen ut aktuella uppgifter om skolan och verksamheten.

Som det tidigare kom fram under intervjun så består skolans krisgrupp av fem personer. Tomas själv i egenskap av rektor, två lärare, kurator och skolhälsovårdaren. Krisgruppen träffas en gång i månaden tillsammans med elevvårdsteamet. Tomas poängterar att det inte är krisplanen eller beredskapsplanen som är syftet med mötena utan det diskuteras även elevvård i allmänhet, trivsel och hur skolan mår.

Tomas roll i krisgruppen är att revidera planen och kalla till möten med krisgruppen och elevvårdsteamet om det behövs. Krisgruppen och elevvårdsteamet sköter om alla skolans planer.

Nog är det förstås jag som rektor som skall ta initiativ och vara uppdaterad och ligga steget före och till exempel berätta om vi skulle måste skriva om något eller göra något på ett annat sätt. Men vi jobbar nog som ett team med samma villkor.

I och med att skolan inte varit med om krissituationer som kräver några stora åtgärder så anser Tomas att krisberedskapen i nuläget är tillräcklig. Han hoppas att när dagen kommer då de är tvungna att ta hjälp av krisplanen, att den är ordentligt igenomtänkt och att den fungerar i praktiken.

Sen är det ju väldigt olika hur man själv reagerar i en krissituation. Men därför känns det tryggt att ha planen nära till hands ifall man är i en sån situation att man kanske inte kan tänka riktigt klart.

Skolan har bra samarbete med andra organisationer utanför skolan. Till exempel den lokala brandkåren och lokala församlingen besöker ibland skolan. Frivilliga brandkåren kommer ibland med brandbilar. Eleverna får då öva sig på att släcka mindre bränder. Även en lokal polis besöker skolan vartannat år och fungerar lite som en skolpolis även fast det inte hör till polisens arbetsuppgifter mera.

Polisen är väldigt upptagen för tillfället. Men för några år sedan så fanns det utsedda skolpoliser för varje skola. Men den verksamheten lades ner. Så i nuläget har vi ingen egen skolpolis, men här i byn har vi en polis som jag brukar ringa till när vi vill ha ett litet samarbete. Fast det inte hör till hans jobb så brukar han ställa upp för skolans och byns bästa.

Krisplanen finns tillgänglig både i digitalform och i pappersform. Tomas förvarar alla planer i sitt arbetsrum så de är lättillgängliga för alla i personalen.

Där förvara jag alla planer, elevvårdsplan, krisplan, räddningsplan och mobbningsplan.

Krisplanen som används nu är en reviderad upplaga av en plan som fanns tidigare, den tidigare upplagan blev gjord innan Tomas blev rektor. Han kan inte svara på varifrån original upplagan kommer, om det är en modell av en annan skolas krisplan eller om den är uppgjord på egen hand.

Men om jag kommer rätt ihåg så har vi fått tag i en annan skolas krisplan så vi lånade lite idéer. Jag tror till och med att vi hitta en bra modell på internet från en annan finlandssvensk skola som vi tyckte var klar och tydlig.

Tomas poängterar att planer inte skall innehålla för mycket text utan innehålla klara och tydliga rubriker med korta textavsnitt, även klara direktiv vem som sköter vad vid en krissituation.

En stor räddningsövning brukar genomföras en gång per år i skolan och det sker oftast på hösten och hela skolan är då involverad. Också enskilda lärare kan öva med egna klassen om de vill.

Efter den stora övningen så skriver jag upp i mappen datum när övningen ägde rum om vad vi har övat på.

4.5 Linas berättelse (rektor)

Sista respondenten har jag valt att kalla Lina. Hon jobbar som rektor i en skola för årskurserna 1 – 6. Lina har jobbat inom skolväsendet sedan år 1998, men varit hemma några år med barn och studerat. Hon har cirka 16 års arbetserfarenhet. Lina har jobbat ett år som rektor och undervisar 13 timmar.

När Lina tänker på ordet kris och krishantering tänker hon på händelser som uppstår plötsligt, något man inte är beredd på.

Till exempel ett dödsfall inom familjen, personalen, personalens anhöriga eller någon sjukdom som uppstår plötsligt. Även en sjukdom som pågår en längre tid.

Situationer som kräver krishantering är om en elevs nära anhörig dör hävdar Lina. Då bör man enligt henne ta itu med det genom att prata och hjälpa den drabbade eleven så gott man kan och även med elevens nära vänner och klasskompisar.

Sen kan det vara en olycka som en elev drabbas av eller sjukdom som också påverkar eleven. Eller om någon i personalen drabbas av liknande händelser.

Skolan har inte haft några allvarigare olyckor eller dödsfall, och därför inte behövt använda krisplanen ännu.

Men samtidigt så tänker man att om det någon dag händer någonting. Är vi då tillräckligt förberedda? Men jag hoppas att det löper på bra sen när det händer någonting och att vi kan hantera det på ett bra sätt.

Utgångspunkterna för krisplanen har varit att ta fasta på situationer hur man skall agera vid olika kriser som kan uppstå. Krisplanen uppdateras alltid på våren varje år.

När det gäller krisgruppen berättar Lina att det är rektorn som har ansvar om det händer något. Det är i första hand ledningsgruppen som fungerar som krisgrupp. Krisgruppen består av rektorn, vice rektor, en speciallärare och en klasslärare .

Sen finns det elevvårdsgruppen och i den ingår också rektorn, skolkuratoren, skolhälsovårdaren. Där går vi också igenom och diskuterar krisplanen. Skulle det uppstå en krissituation i dagsläget så är det först och främst ledningsgruppen jag skulle ta kontakt med. Sen kallar man in skolhälsovårdare och kurator om det behövs.

Elevvårdsgruppen träffas en gång per månad och ledningsgruppen varannan månad.

Lina anser inte att krisberedskapen är tillräcklig i nuläget. Hon tror inte att de är tillräckligt förberedda ifall en kris uppstår.

Jag tror inte att det räcker med att ta upp krisplanen och läsa igenom den en gång per år och sen vara helt beredd på att hantera en krissituation. Man borde åtminstone gå igenom och diskutera krisplanen flera gånger per år och öva och framförallt fundera på vilka krissituationer som kan uppstå och hur man ska hantera dem.

Lina lyfter fram att kyrkan och kommunens krisgrupp skulle vara en bra organisation att samarbeta med utanför skolan när det gäller kris och krishantering.

Man skulle kunna ringa och träffa dem och diskutera hur man rent konkret kan hantera krissituationer. Tidigare hade vi också polisen som kom och diskuterade med personalen och även med elever om droger och liknande. Men den funktionen har man nu från polisens sida dragit in på.

Man har även bra samarbete med brandkåren, som ibland kommer till skolan. Personalen får då öva på att släcka bränder. Det ordnas även första hjälp kurser för personalen.

Utrymningsövningar övas också på skolan en gång per läsår. Men Lina anser att det bör övas oftare.

Vi har också haft några falska brandalarm i skolan då den byggdes år 2011, när något var felinställt i slöjdsalen. Då fick vi öva lite oftare men sen dess har det inte varit några falska alarm så då har vi bara övat en gång per läsår.

Lina berättar att de övar utrymning av skolan en gång per läsår, men de har ännu inte övat inrymning, men ämnet har diskuterats.

Jag har själv funderat att skolan är en öppen instans att vem som helst ska kunna koma till skolan. Vi har ganska tokigt byggd skola, jag ser inte när någon kommer in i byggnaden och vi har inte heller någon kamera övervakning. Jag har bara en knapp där jag kan låsa alla dörrar i skolan. Men det känns inte alltid så säkert när man inte har någon överblick.

Skolans krisplan finns i elektronisk form och i pappersform. Det finns även en krislåda plus material i form av böcker och ljus. Allt förvaras i lärarrummet, den elektroniska krisplanen skickas ut åt alla lärare när den gås igenom eller uppdateras.

Lina var inte med när kris och beredskapsplanen uppdaterades senast, men hon hävdar att skolan har haft en modell av en annan skolas krisplan och utformat den så att den passar in i skolbyggnaden.

Räddningsövningar genomförs ibland på skolan. Den senaste övningen skedde i September 2017. Övningarna görs en gång per år.

”Men man skulle kunna fundera på att göra de åtminstone två gånger per år.”

5 Sammanfattande diskussion

Kapitel fem inleds med resultatdiskussionen där respondenternas svar redogörs till en sammanhängande helhet för att tydliggöra skillnader och likheter i respondenternas berättelser. Vidare tar kapitlet upp metoddiskussion och slutsatser. Studien granskas kritiskt och avslutningsvis föreligger förslag till fortsatt forskning.

5.1 Resultatdiskussion

Mitt syfte med denna undersökning är inte att kritisera skolornas krishanteringsplaner eller pedagogernas kunskaper. Mitt syfte är att få en djupare inblick och kunskap i hur det fungerar i verkligheten i skolorna när det gäller krishantering. Syftet är att redogöra för nyblivna lärares uppfattning av den egna beredskapen att möta kriser i skolan samt rektorers uppfattning av den egna skolans hantering att möta kriser.

Följande forskningsfrågor ligger som grund för studien.

1. Hur uppfattar nyblivna lärare den egna beredskapen att möta krissituationer i skolan?
2. Hur uppfattar nyblivna lärare skolans beredskap att möta krissituationer?
3. Hur uppfattar rektorn skolans beredskap att möta krissituationer?

Majoriteten av respondenter jag har intervjuat, speciellt lärarna, har relativt lite arbetserfarenhet. Detta för att jag vill undersöka nyblivna lärares beredskap att kunna möta kriser i skolan. Med nyblivna lärare menas i detta sammanhang, lärare som har mindre än fem års arbetserfarenhet. Samtliga lärare som intervjuades är vänner eller bekanta som nyligen blivit färdiga med sina studier som klasslärare och nyligen fått jobb. Rektorer som intervjuades och som ville ställa upp på intervju hade mera erfarenhet. Lina hade dock bara jobbat ett år som rektor men hade lång erfarenhet som klasslärare.

Samtliga respondenter definierar ordet *kris* som något akut eller oförberedd händelse. Uppfattningarna varierar från breda definitioner till mer specifika exempel på kriser. Definitionerna stämmer överens med Dyregrovs (1997, s. 9) och Cullbergs (2003, s. 15) definitioner av begreppet *kris*. Dyregrov förknippar kris som plötslig förändring,

dramatisk händelse och psykisk påfrestning. Cullberg förknippar kris som en plötslig och oväntad svår yttre påfrestning.

Camilla, Michaela, Tomas och Lina definierar ordet kris som något plötslig oförberett och hemskt som har hänt. Johan definierar inte ordet, utan berättar att skolan nyss gått igenom och övat på utrymning och inrymning av skolan. Han definierar inte själva ordet vad han tänker på.

Undersökningen visar också att lärarnas och rektorernas uppfattning av situationer som kräver krishantering i skolan sammanfaller med Cullbergs och Dyregrovs definitioner. Cullberg (2003, s. 15) nämner dödsfall, sjukdom och yttre katastrofer som utlösande faktorer vid krissituationer. Dyregrov (1997, s. 9) nämner våld och mobbning. Camilla, Michaela, Tomas och Lina anser att en kris är något akut som händer och något man behöver åtgärda omedelbart. Michaela nämner att en kris inte är något som sker under en längre tid som till exempel mobbning. Hon anser inte att mobbning är en krissituation medan Johan anser att mobbning kan vara en del i en krissituation och man bör ta itu med det och finnas där för eleverna om man stöter på mobbning. Johan anser också att en krissituation inte behöver handla om någonting som inträffar i skolan utan också utanför skolan.

Michaela: Kris är något akut. Till exempel en eldsvåda i skolbyggnaden. Inte något som sker under en lång tid som mobbning till exempel. Jag skulle inte säga att mobbning är en kris.

Johan: Till exempel elever som blir mobbade av andra elever utanför skolan, på raster eller på fritiden så behöver man finnas till för eleverna.

För att en skola ska fungera effektivt i en krissituation, krävs det att alla i personalen känner till skolans beredskap vad gäller krissituationer och tillvägagångsätt. Personalen bör veta var krisplanen finns och vad som står i den. Dyregrov och Raundalen (1995, s. 23) poängterar vikten av hur viktig en krisplan är. De hävdar att det är för sent att planera när krisen har inträffat. En skola måste därför på förhand ha en utarbetad och fungerande krisplan. Andersson & Ingemarsson (1994, s. 30) poängterar vikten av en krisgrupp och de anser att krisgruppen bidrar till en ökad beredskap. Krisgruppens medlemmar kan organisera krisstöd och fungera som ett stort emotionellt stöd för lärare, elever och personal vid eventuella krissituationer.

Camilla, Michaela och Johan som är lärare hade olika kunskaper vad gäller krishantering och krisplanen. Camilla anser att krisplanen är detaljrik och lättillgänglig. Den innehåller de väsentliga delarna man behöver veta för att kunna hantera krissituationer. Michaela och Johan var inte insatta i krisplanen. Michaela nämner att om en krissituation uppstår måste hon snabbt börja läsa litteratur för att kunna hantera situationen. Johan nämner att krisplanen nyligen uppdaterats men att han inte hunnit ta del av den ännu.

Rektorerna Tomas och Lina fungerar som ledare för skolan och de var väl insatta i krisplanen. Tomas berättar att det finns många olika planer i skolan om hur man skall hantera olika situationer. Han nämner en specifik plan som heter *krishandboken*. Lina berättar att de varit skonade från allvarligare olyckor och därför inte behövt använda krisplanen. Hon är tveksam om personalen är tillräckligt förberedda på en kris ifall den uppstår.

Ingen av respondenterna som är lärare hade varit med och utarbetat beredskapsplanen eller varit delaktig i krisgrupper. Därför var samtliga respondenter som jobbar som lärare (Camilla, Michaela, Johan) osäkra på utgångspunkterna i planerna. Tomas som är rektor nämner att utgångspunkterna för beredskapsplanen har varit att ta del av alla skolans planer och sätta ihop ett team som består av han själv, skolhälsovårdaren, kuratorn och två lärare som har en viss uppgiftsfördelning när en kris uppstår. Rektor Lina berättar att utgångspunkterna för deras beredskapsplan har varit att ta fasta på olika situationer hur man skall agera vid olika kriser som kan uppstå. Hon nämner också att det är hennes uppgift som rektor att leda krisgruppen och att ta ansvar. Lina kontaktar ledningsgruppen i första hand om en kris uppstår. Ledningsgruppen består av: rektorn, vice rektorn, en speciallärare och en klasslärare.

Samtliga respondenter anser att krisplanen som finns i deras skolor uppdateras. Vissa planer uppdateras oftare än andra.

Camilla: ”krisplanen uppdateras i början av varje läsår”

Michaela: ”krisplanen uppdateras eller går igenom varje höst vid skolstarten.”

Johan: ”krisplanen uppdateras vart annat år.”

Tomas: ”krisplanen uppdateras läsårsvis.”

Lina: ”krisplanen uppdateras en gång i året, alltid på våren.”

Samtliga respondenter nämner också att krisplanen i någon form förvaras på skolan i lärarrummet så att vem som helst i personalen kan ta del av den.

Camilla: ”Krisplanen finns utskriven i en mapp i lärarrummet och på skolans gemensamma webbsida på internet.”

Michaela: ”Krisplanen förvaras i en mapp i lärarrummet där alla kan ta del av den.”

Johan: ”Krisplanen finns i en mapp i lärarrummet och även på Wilma”

Tomas: ”Krisplanen finns både digitalt och i pappersform och förvaras i bokhyllan på arbetsrummet så den är lättillgänglig för alla i personalen.”

Lina: ”Krisplanen finns i elektronisk och i pappersform. Det finns även en krislåda, allt förvaras i lärarrummet.”

Ingen av respondenterna kunde svara på om beredskapsplanen eller krisplanen är en egen uppgjord plan eller om de tagit modell av någon annan skolas krisplan och anpassat den så att den passar in på deras egen skola.

Camilla: ”Krisplanen är uppgjord av elevvårdsgruppen i skolan, men jag kan inte uttala mig om de har haft modell av någon annan skola eller inte.”

Michaela: ”Den är utformad av rektorn och elevvårdsgruppen i skolan. Men jag kan inte svara på om den är uppgjord enligt någon speciell modell av någon annan skola. Jag kan tänka mig att man tagit idéer från någon annan skolas men gjort om den så den passar in i vår skola och skolbyggnaden.”

Johan: ”Jag tror att man tittat i någon annans skolas krisplan och utformat den så att den passar in till vårt skolområde, men vi har ju ett speciellt skolområde här så jag vågar inte uttala mig om det.”

Tomas: ”Det är en reviderad upplaga av en plan som fanns tidigare som blivit gjord innan jag fungerade som rektor. Men om jag kommer ihåg rätt så har jag fått tag i en annan skolas krisplan så vi lånade lite idéer, jag tror till och med att vi hittade en bra modell på internet som var klar och tydlig.”

Lina: ”Jag hävdar att skolan nog har haft en modell av en annan skolas krisplan och utformat den så att den passar in i vår byggnad.”

Samtliga respondenter utom Lina anser att krisberedskapen är tillräcklig i nuläget, men alla respondenter poängterar att det finns saker som kan förbättras.

- Camilla:** ”Jag vet inte om man någon gång kan vara fullt beredd när en kris sker och veta hur man själv och andra kommer att reagera. Men när jag ser till de åtgärdsbeskrivningar för olika möjliga krissituationer som finns uppskrivna i planen känner jag att det teoretiskt i alla fall finns en god beredskap.”
- Michaela:** ”Som tur har vi inte under min tid som lärare haft någon större kris och därför inte behövt ta till krisplanen som extra hjälp. Därför tycker jag i nuläget att den är tillräcklig. Men om det skulle uppstå någon värre situation där krisplanen måste fram så vet jag inte...”
- Johan:** ”Jag anser nog att krisplanen i nuläget är tillräcklig. Inte kan jag i nuläget säga att det skulle behöva vara på något annat sätt. Kanske att man borde vara lite mer uppdaterad och ta del av planen oftare.”
- Tomas:** ”i och med att skolan inte varit med om någon sådan kris situation som kräver stora åtgärder så anser jag att krisberedskapen i nuläget är tillräcklig. Sen är det väldigt olika hur man själv reagerar i krissituationer därför känns det tryggt att ha planen nära till hands ifall man är i en sådan situation att man kanske inte kan tänka riktigt klart.”
- Lina:** ”Jag tror inte det räcker med att ta upp krisplanen och läsa igenom den en gång per år och sen vara helt beredd på att hantera en krissituation. Man borde åtminstone gå igenom och diskutera krisplanen flera gånger per år och öva och framförallt fundera på vilka krissituationer som kan uppstå och hur man ska hantera dem.”

Respondenterna berättar att det ordnas räddningsövningar i skolorna. Eleverna och personalen får då öva på att ta sig ut ur skolbyggnaden så snabbt som möjligt ifall till exempel en brand skulle uppstå. Vissa skolor övar också inrymning vilket betyder att eleverna och personalen övar på att låsa in sig i klassrummet ifall hotet kommer utifrån skolbyggnaden

- Camilla:** ”den senaste utrymningen skedde i september 2017 men det var inte en planerad övning utan falskt alarm. Den senaste planerade övningen skedde under vårterminen 2016 kring februari. Nästa övning kommer troligen vara en inrymning nu under höstterminen.”
- Michaela:** ”räddnings och kris övningar görs två gånger per år. En gång per termin men det är endast brandövningar.”
- Johan:** ”det genomfördes en inrymnings övning för en tid sen men jag var inte själv på plats den dagen men det genomfördes också nyligen en utrymnings övning, och då kom det meddelande från högtalarsystemet i skolan att alla elever och personal skall ta sig ut till uppsamlingsplatserna. Detta görs minst två gånger per läsår.”

Tomas: ”en stor räddningsövning brukar genomföras en gång per år i skolan och det sker oftast på hösten och då är hela skolan involverad. Sen kan också enskilda lärare öva med egna klassen om de vill.”

Lina: ”räddningsövningar genomförs med jämna mellanrum, den gjordes senast i September 2017 och den görs en gång per år.”

5.2 Metoddiskussion

Syftet med denna avhandling var att undersöka och utveckla kunskap om och få en djupare förståelse för hur nyblivna lärare och rektorer uppfattar den egna beredskapen att möta olika kriser i skolan som kan uppstå. Utgående från syftet och forskningsfrågorna valdes en kvalitativ metod med intervju som datainsamlingsmetod. Patel och Davidson (2003) menar att den kvalitativa forskningen fokuserar på att nå en djupare förståelse av ett fenomen. Kvalitativa forskningar fokuserar därför ofta på en individs upplevelser av ett fenomen. Vid kvalitativa metoder lämpar sig bäst intervju som datainsamlingsmetod. Vid intervjuer kan forskaren få en djupare förståelse av en individs upplevelser och därmed tolka fenomenet som helhet. (Patel & Davidson, 2003, s. 78.)

Noggrannare valdes en narrativ forskningsansats där respondenterna får möjlighet till att själva tolka och definiera frågorna och materialet. Den narrativa forskningen innebär alltså att forskaren samlar in berättelser från fältet och strukturerar informationen för att sedan skriva berättelser om fältet. Vid analys av ett narrativt material läser forskaren upprepade gånger igenom forskningsmaterialet och ställer teoretiska frågor om materialet. (Nylén, 2005, s. 48.) Detta tog jag i beaktande i min datainsamling.

Som datainsamlingsmetod för undersökningen användes intervjuer med medelhög standardiseringsgrad. Intervjuguiden gjordes på förhand och följdes vid samtliga intervjuer, vilket ökade struktureringsgraden. Ljudinspelning tillämpades vid samtliga intervjutillfällen, detta så att forskaren kunde lyssna på intervjuerna i repris och kontrollera att samtliga uttalanden uppfattats korrekt. Genom att använda mig av intervjuer kunde jag på plats reda ut eventuella missförstånd genom att ställa följdfrågor.

Att använda intervjuer som datainsamlingsmetod är en tidskrävande process, dessutom är anonymiteten inte total som vid kvantitativa datainsamlingsmetoder. För att upprätthålla anonymiteten har respondenternas namn fingerats och arbetsplatsen är icke nämnd. Detta meddelades också åt respondenterna före intervjun ägde rum.

Narrativ forskningsmetod har använts för att analysera materialet. Genom att ta del av respondenternas berättelser skapades en berättelse för varje respondent utgående från intervjun. Efter att intervjuerna var genomförda transkriberades de och skrevs om till berättelser där varje respondent fick en egen berättelse. För att finna likheter och skillnader i berättelserna jämfördes sedan berättelserna utgående från forskningsfrågorna. Citat har bifogats i resultatredovisningen för att försöka undvika feltolkningar. Genom användning av den narrativa forskningsansatsen har en omfattande bild av nyblivna lärares och rektorers syn på krishantering i skolan kunnat presenteras. Eftersom berättelserna är väldigt detaljrika innebär det också att de är väldigt avslöjande, därför har respondenternas namn fingerats för att säkerställa anonymiteten hos dem.

Antalet respondenter i avhandlingen är fem till antalet. Detta kan anses som lite, men eftersom kvalitativa metoder är en tidskrävande process och intervjuerna ägde rum på respondenternas arbetsplatser så ansåg jag ändå att antalet respondenter räckte till. Avhandlingen skulle säkert blivit mer tillförlitlig med fler antal respondenter men det skulle också ha krävt resurser i form av tid, arbete och pengar.

Respondenterna som ställde upp var tre nyutbildade klasslärare och två mer erfarna rektorer. Både män och kvinnor intervjuades, klasslärarna bestod av en manlig och två kvinnliga lärare och rektorerna bestod av en kvinnlig och en manlig rektor.

När valet av respondenter var klart kontaktades respondenterna via e-post (bilaga 2) och vissa fall via telefon. Syftet med undersökningen klargjordes. Bemötandet var positivt av samtliga respondenter.

Efter att intervjuerna var genomförda transkriberades materialet för att lättare kunna analysera det. Transkriberingsprocessen bör ske ordagrant för att viktiga delar inte ska

falla bort (Ahlberg, 2004, s. 78). I analysprocessen gick jag systematiskt igenom det transkriberade materialet och fokuserade på att utgående från det svara på forskningsfrågorna. Transkriberingsprocessen var till stor hjälp vid analysen även om den var tidsdryg.

Hur långt håller då resultatet? Det är viktigt att komma ihåg att när det gäller kvalitativ forskning handlar det om subjektiva tolkningar. Resultatet kan tolkats annorlunda av någon annan. Forskning om kris och krishantering i skolor är under frammarsch och jag anser att min undersökning ännu kunde utvecklats och fördjupas. Sammanfattningsvis tycker jag att metodvalet för denna undersökning var lyckat. Genom de metodologiska val som gjorts har jag lyckats svara på avhandlingens forskningsfrågor. Som forskare upplever jag att undersökningen bidragit med ny kunskap och en djupare insikt i krishantering.

5.3 Slutsatser

Undersökningen visar att det finns behov av utbildning inom området. Trots att flera av lärarna uppfattar skolans kompetens inom kris och krishantering som bristfällig anser samtliga lärare dock att deras skola skulle klara av att hantera en krissituation på ett bra sätt. Generellt så uppfattar lärarna i undersökningen den egna beredskapen att möta kriser i skolan som god. De förlitar sig på krisplanen som finns i skolan och de känner att de har en god teoretisk grund. Samtliga lärare hade inte erfarenhet att bemöta och hantera kriser i skolan. Detta beror främst på att respondenterna var nyutbildade lärare och ingen av dem var ännu med i någon krisgrupp.

Undersökningen visar att samtliga rektorer anser att skolans krisplan är central när det gäller skolans beredskap att möta kriser i skolan. Krisplanen anses fungera som stöttepelare i svåra situationer. En av två rektorer anser att skolans krisplan är tillräcklig i nuläget. Detta för att skolan har en mycket väl utarbetad beredskap med många planer för olika situationer som kan tänkas uppstå, till exempel *elevvårdsplan*, *krisplan*, *räddningsplan* och *mobbningsplan*. Den andra rektorn anser att krishanteringen är bristfällig och anser att krisplanen inte är tillräckligt om en kris uppstår. Samtliga rektorer uppger att krisplanen innehåller information och uppgifter till olika människor och platser som skolan kan vända sig till vid behov. Enligt

Dyregrovs (1995) modell för skolans beredskapsplan bör krisplanen innehålla alla dessa beredskapsmodellerna. Vissa av skolorna hade också ett gott samarbete med kommunen, brandkår, polis och kyrkan.

En sak som är anmärkningsvärd i denna avhandling är att endast en av respondenterna nämnde mobbning som en kris. Kan detta bero på att respondenterna inte har erfarenhet av mobbning? Eller beror det på att respondenterna inte uppfattar mobbning som en kris? Eller beror det på att respondenterna har så lite arbetserfarenhet att de inte har upptäckt någon mobbning ännu på arbetsplatsen? En respondent nämnde att hon inte såg mobbning som en kris. Ljungström (1997, s. 13–14) betonar att barn som utsätts för mobbning sällan vill diskutera mobbningen och därför är mobbning i viss grad svår att upptäcka. Jag själv tror att respondenterna inte uppfattade mobbning som en kris på grund av att samtliga respondenter ansåg att kris är något oförberett och akut som händer som man måste ta itu med genast. Mobbning kan vara en mer utdragen process och svårare som lärare eller rektor att upptäcka. En annan aspekt kan också vara respondenternas låga arbetserfarenhet.

En annan sak som jag reagerade på var att ingen av respondenterna nämnde kris på arbetsplatsen som ett hot mot skolan. Jag menar när en kris inträffar bland personalen. En krissituation mot personalen drabbar också skolan och jag anser att en plan borde finnas för hur personalen agerar när någon ur personalen drabbas. Inte någon av respondenterna som intervjuades nämnde att de skulle ha med detta i sina krisplaner.

5.4 Förslag till fortsatt forskning

När det gäller kris och krishantering i skolsamhället är inte frågan om det kommer att hända en kris utan när det händer. Därför är det viktigt att personalen är förberedda och känner sig säkra i sin roll som krishanterare.

I denna studie har jag valt att fokusera på nyblivna klasslärare och rektorers krisberedskap och krishantering. Vad som också skulle vara intressant att forska vidare om är om det finns skillnader mellan stora och små skolor. En annan intressant variabel skulle kunna vara om det finns regionala skillnader.

Ett annat intressant område skulle vara att fokusera på mer erfarna lärare som jobbat i många år och höra deras erfarenheter om krishantering i skolan.

För att få en mer generell bild av klasslärares och rektorers uppfattning kunde en undersökning göras med en större mängd respondenter. Eftersom denna avhandling är kvalitativ inriktad med en narrativ forskningsansats och intervjuer har gjorts så skulle det vara intressant att utforma undersökningen till en kvantitativ undersökning och försöka nå ut till en större mängd lärare.

Kvalitativa metoder med en narrativ forskningsansats ansåg jag vara passande till denna avhandling eftersom studien fokuserar på respondenternas upplevelser. Med intervju som metod kunde respondenternas upplevelser komma i fokus och mina egna tolkningar kunde åsidosättas.

Avslutningsvis vill jag poängtera att det behövs mera forskning kring detta område. Detta är viktigt eftersom lärare förr eller senare hamnar i en situation som kräver att de måste ha krishantering med eleverna.

Litteraturförteckning

Ahlberg, K. (2004). Att skapa och transkribera en berättelse – en del av tolkningen. Ingår i Skott, C. (red.). *Berättelsens praktik och teori – narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv*. (s. 73 – 83). Lund: Studentlitteratur.

Andersson, M. & Ingemarsson, K. (1994). *Kris och katastrof. En handbok för skolan*. Stockholm: Liber.

Barclay, C. (2004). *Crisis Management in a Primary School. Teacher Development*, Vol.8.Numbers 2&3.

Bell, J. (2006). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Birkehorn, R. (1998). *Krishantering i praktiken*. Tierp: Meyers

Björkqvist, J. & Lundberg, S. (25 september 2008). Åtta av offren var kvinnliga studenter. *Hufvudstadsbladet*. (Online). Tillgänglig: <http://hbl.fi/nyheter/2008-09-25/atta-av-offren-kvinnliga-studenter>. Hämtad: 30.10.2015.

Carlsson, B. (1997). *Grundläggande forskningsmetodik för vårdvetenskap och beteendevetenskap*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Cederberg, M.(2009). *En gång är ingen gång, två är lika med noll. En kvalitativ studie om och upplevelser av krishantering i samband med skolskjutningarna i Jokela 2007 och Kauhajoki 2008*. Opublicerad avhandling för pedagogie magisterexamen. Pedagogiska fakulteten, Åbo Akademi, Vasa.

Clandinin, D.J. & Connelly, F.M. (1999). Narrative Inquiry. Ingår i Keeves, J.P. & Lakomski, G. (Red.). *Issues in Educational Research*. s. 132 – 140. Amsterdam: Routledge

Cullberg, J. (1993). *Dynamisk psykiatri*. Stockholm: Natur och Kultur.

Cullberg, J.(2009). Kris. Ingår i: *Nationalencyklopedins Internettjänst* [Online]. Tillgänglig: www.nationalencyklopedin.se Hämtad: 30.10.2015.

Dyregrov, A. (1993). *Beredskapsplan för skolan*. Stockholm: Rädda Barnen.

Dyregrov, A. & Raundalen, M. (1995). *Sorg och omsorg*. (B. Nilsson, Övers.) Lund: Studentlitteratur.

Dyregrov, A. & Raundalen, M. (1995). *Sorg och omsorg*. Lund: Studentlitteratur

Dyregrov, A. (1997). *Barn och trauma*. Lund: Studentlitteratur

Dyregrov, A. (2008): *Sorg hos barn. En handledning för vuxna*. Lund: Studentlitteratur

Egidius, H. (2002). *Termllexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi* (7. Uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Egidius, H. (2006). *Termllexikon i pedagogik, skola och utbildning*. Lund: Studentlitteratur.

Ekselius, E., Notini, D. & Öberg, G. (1990). *Människor i kris*. (2. Uppl.) Solna: Almqvist & Wiksell läromedel.

Ekvik, S. (1993). *Skola och elever i sorg*. (I, Lindelöf, Övers.) Lund: Studentlitteratur.

Ellneby, Y. (1999). *Om barn och stress och vad vi kan göra åt det*. Stockholm: Natur och kultur.

Fahrman, M. (2007). *Barn i kris*. Lund: Studentlitteratur

Falk, K. & Lönnroth, A. (1999). *Nära döden – nära livet. En bok om mod och livsvilja*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Farm, M (2012). Psykologiguiden. *Sorg, barn som sörjer*. Hämtad från: <https://www.psykologiguiden.se/rad-och-fakta/symtom-och-besvar/psykisk-ohalsa/sorg>

Fransson, S.(2006). *Kris och krisbehandling*. Tillgänglig: <http://www.stefanfransson.se/krisantering.asp> Hämtad: 30.10.2015.

Finlex. (1998). *Lag om grundläggande utbildning*. (Online). Tillgänglig <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628> Hämtad 23.11.2015

Foster, S. (1990). *Barn, död och sorg*. Stockholm: Norstedts förlag AB.

Fyhr, G. (1999). *Hur man möter människor i sorg*. Stockholm: Natur och Kultur.

Granskär, M. & Höglund-Nielsen, B. (2012). *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur.

Gustafsson, C. & Mattson, C.(2009). ”Det kommer inte att hända här”. *En kvalitativ studie av klasslärares krisberedskap och krisantering i samband med skolskjutningen i Jokela*. Opublicerad avhandling för pedagogie magisterexamen. Pedagogiska fakulteten, Åbo Akademi, Vasa.

Hakala, S.(2009). *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*. (2/2009). Helsingin yliopisto, viestinnän laitos: Viestinnän tutkimuskeskus CRC [Online]. Tillgänglig: http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/koulusurmat_verkostoyhteiskunnassa.pdf
Hämtad: 16.11.2015

Hammarlund, C-O. (2002). *Bearbetande samtal. Krisstöd Debriefing Stress- och konflikthantering*. Stockholm: Natur och Kultur.

Heikkinen, L.T. (2007). Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Ingår i Valli, R. & Aaltola, J. (Red.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia*

aloittelevalla tutkijalla tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.
Jyväskylä: PS-Kustannus.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö.* Helsinki: Gaudeamus. Helsinki University Press.

Holme, I & Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder.* Lund: Studentlitteratur

Holme, I. & Solvang, B. (2012). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder.* Lund: Studentlitteratur.

Holmsten, F. & Silén, A. (2003). "Kris och krishantering i skolan" *En fenomenografisk studie av lärares och skolledares uppfattning av skolans krisberedskap.* Opublicerad avhandling för pedagogie magisterexamen. Pedagogiska fakulteten, Åbo Akademi, Vasa.

Höistad, G. (1994). *Mobbning och människovärde. Om förtryck, utanförskap och vad vi kan göra.* Göteborg: Förlagshuset Gothia Ab

Janhonen, S., Nikkonen, M. & Vuokila-Oikkonen, P. (2001). Kertomukset hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa: Narratiivinen lähestymistapa. Ingår i Jalonen, S & Nikkonen, M. (Red.). *Laadulliset tutkimusmenetelemät hoitotieteessä* (s. 81 – 111). Helsinki: WSOY.

Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod: med livsberättelser i fokus.* Lund: Studentlitteratur.

Johansson, L. (2007) *Barn som sörjer, en studie i förskolan bemöter barn i sorg och hur de samtalar med barnen och döden.* (Examenarbete institutionen för individ och samhälle) Hämtad från: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:215789/FULLTEXT01.pdf>

Jorat, B., & Svensson, L. (2010). *Dödsfall i skolan. En kvalitativ studie om sorg och krisarbete*. (Examensarbete, Sociologiska institutionen, Göteborg). Hämtad från: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/24230/1/gupea_2077_24230_1.pdf

Justitieministeriet. (2010). *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. Julkaisu 11/2010, Selvityksiä ja ohjeita*. Helsingfors:Justitieministeriet. [Online]. Tillgänglig: <http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Selvityksiajaohteita/Selvitystenjaohteidenarkisto/Selvityksiajaohteita2010/1247668612061> Hämtad: 11.11.2015

Lantz, A.(2007). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Ljungström, K. (1997). *Mobbning i skolan. Ett kompendium om mobbning samt mobbningsbehandling enligt Farstametoden* (8.uppl.). Stockholm: Ordkällan/Pedaktiv

Malmsten, P. & Norrgård, Å. (2007). *Klasslärares uppfattningar av krisberedskap och krishantering i skolan*. Opublicerad avhandling för pedagogie magisterexamen. Pedagogiska Fakulteten, Åbo Akademi, Vasa

Merriam, S-B. (1993). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Nordblom, K. & Magnusson Rahm, U. (2002). *När det krisar i skolan. En handledning vid kris och katastrof*. Stockholm: Gothia.

Nylén, U. (2005). *Att presentera kvalitativa data*. Malmö: Lieber

Olweus, D. (1992). *Mobbning i skolan. Vad vi vet och vad vi kan göra*. Falköping: Almqvist & Wiksell Förlag Ab

Patel, R. & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

POSOM, (2012). *Om kriser.* [Online]. Tillgänglig: http://www.posom.se/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=55&lang=sv Hämtad: 16.11.2015

POSOM, (2012). *Krisens faser.* [Online]. Tillgänglig: http://www.posom.se/index.php?option=com_content&view=article&id=60&Itemid=66&lang=sv Hämtad: 16.11.2015

Rautava, M (2007). *Att göra en krisplan för skolan.* Utbildningsstyrelsen. (Online). Tillgänglig: <http://www.edu.fi> Hämtad: 23.11.2015

Rock, M. (2000). *Effective Crisis Management Planning: Creating A Collaborative Framew,*

Saari, S. (2000). *Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen.* Keruu: Otavan kirjapaino.

Sandberg, P. (2001). *När något har hänt. Krishantering i samband med olyckor och våld i arbetslivet.* Västerås: Författarhuset.

Skolverket (2015) *Mer om skolans ansvar.* Hämtad från: <http://www.skolverket.se/regelverk/mer-om-skolans-ansvar/kriser-1.201707>

Svensson, P-G. & Starrin, B. (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik.* Lund: Studentlitteratur.

Sjöberg, K. (2014) *En lärares och en rektors hantering av skolskjutningarna i Finland år 2007 och 2008.* Opublicerad avhandling för pedagogie kandidatexamen. Pedagogiska fakulteten, Åbo Akademi, Vasa.

Sjöberg-Ehn, Y. (2015) *Att försonas med sorgen.* Opublicerad avhandling för vårdvetenskap magisterexamen. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier. Åbo Akademi, Vasa.

Trost, J. (1993). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsstyrelsen (2007). *Hur diskutera i klassen?* [Online]. Tillgänglig:
http://www.oph.fi/info/diskutera_klassen.pdf Hämtad: 11.11.2015

Utbildningsstyrelsen (2010). *I en krissituation*. [Online]. Tillgänglig:
https://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/trygghet_och_elevvard/stod_i_krissituationer/i_en_krissituation Hämtad 11.11.2015

Utbildningsstyrelsen (2012). *Krisgrupp i skolan*. Hämtad från:
http://www.edu.fi/teman_elev_och_studerandevard_olika_problemer_och_krissituationer_att_gora_en_krisplan_for_skolan

Bilaga 1

Intervjuguide

1. Hur upplever läraren / rektorn den egna beredskapen att möta krissituationer i skolan?
2. Vad tänker du på när du hör ordet kris och krishantering?
3. Vilka situationer anser du behöver krishantering i skolan?
4. Hurudan beredskap har din skola för att bemöta krissituationer?
5. Finns det någon beredskapsplan på skolan?
6. Vad har varit utgångspunkten för skolans beredskapsplan?
7. Uppdateras beredskapsplanen?
  - Hur ofta?
8. Finns det någon krisgrupp på skolan?
  - Vilka personer ingår i den?
  - Hur ofta träffas krisgruppen?
9. Är du med i krisgruppen?
  - Beskriv din roll.
10. Anser du att krisberedskapen är tillräcklig i nuläget? Varför? / varför inte?
11. Hur skulle du vilja vidareutveckla din krisberedskap?
12. Finns det någon annan organisation utanför skolan som skulle vara intressanta att samarbeta med när det gäller beredskapsplanen/krisplanen? Vilka isåfall?
13. I vilken form finns krisplanen och var förvaras den?
  - har ni tagit modell av någon annan skolas krisplan eller har ni gjort upp en på egen hand?
14. Har ni genomfört räddnings eller krisövningar i er skola?
  - När gjordes detta senast?
  - Görs detta med jämna mellanrum?

Bilaga 2

E-mail till respondenterna

Bästa rektor/lärare

Jag är en allmän pedagogikstuderande vid pedagogiska fakulteten i Vasa som skriver min pro gradu avhandling om krishantering i finlandssvenska skolor. I min undersökning kommer jag att intervjua rektorer och nyblivna lärare från olika skolor runtom i Österbotten. Jag har valt att intervjua både rektorer och lärare för att se rektorers och nyblivna lärares uppfattning om krishantering överensstämmer. Jag är intresserad av rektorns uppfattning av den egna skolan som krishanterare och nyblivna lärares uppfattning om krishantering i den egna skolan.

Jag hoppas att er skola kan delta i min undersökning och att vi kan intervjua rektor/lärare i er skola.

Handledare för min pro gradu avhandling är Peter Ehrström vid Åbo Akademi Vasa.

Vänliga hälsningar,

Kaj Sjöberg
Klemetsögatan 38 bst 14
65100 Vasa
Tel.0503817462